

Akcija za ljudska prava

Suđenja za ratne zločine u Crnoj Gori

Izveštaj je dopunjen 14. septembra 2012.

S A D R Ž A J

Pravna regulativa.....	2
Opšti pregled suđenja za ratne zločine.....	4
Predmet „Morinj“	10
Predmet „Bukovica“	16
Presude za naknadu štete.....	22
Predmet „Deportacija“	24
Državno tužilaštvo.....	26
Viši sud u Podgorici.....	30
Predmet „Kaluderski laz“	35
Parnični postupci za naknadu štete.....	39
Posebni slučaj u vezi intervencije NATO 1999. – Murino.....	40

Pravna regulativa

Crnu Goru obavezuju sve konvencije međunarodnog humanitarnog prava koje su obavezivale i SFRJ i SRJ, kao i državnu zajednicu Srbija i Crna Gora.¹ Ovo međunarodno pravo bilo je i prije izbijanja oružanih sukoba na teritoriji bivše Jugoslavije u znatnoj mjeri unijeto u zakone SFRJ i SRJ u vidu krivičnih djela: Ratni zločin protiv civilnog stanovništva, Ratni zločin protiv ratnih zarobljenika itd.

U cilju potpunog ispunjavanja obaveza iz ratifikovanih konvencija, Krivični zakonik (KZ) Crne Gore dopunjen je 2003. godine² krivičnim djelima Zločin protiv čovječnosti (čl. 427) i Nepreduzimanje mjera za sprječavanje vršenja krivičnih djela protiv čovječnosti i drugih dobara zaštićenih međunarodnim pravom (čl. 440). Ovim posljednjim djelom komandna odgovornost je predviđena kao posebno krivično djelo. Imajući u vidu da su oba djela bila zabranjena i za vrijeme oružanih sukoba devedesetih godina na osnovu ratifikovanih međunarodnih ugovora, primjenjuje se izuzetak od pravila *nulla crimen sine lege, nulla poena sine lege*, predviđen u članu 15, stav 2 PGP i članu 7, stav 2 EKPS³, pa je tako Viši sud u Bijelom Polju 2010. godine sudio po optužnici za zločin protiv čovječnosti u slučaju Bukovica (detaljnije u nastavku). Međutim, po osnovu komandne odgovornosti, zbog nespriječavanja i/ili nekažnjavanja za izvršene zločine do sada još niko nije optužen u Crnoj Gori.⁴

Dopunom čl. 370 KZ (Izazivanje rasne, nacionalne i vjerske mržnje) u aprilu 2010. godine predviđena je kazna zatvora od šest mjeseci do pet godina i za javno odobravanje, negiranje ili značajno umanjeње težine krivičnih djela genocida, zločina protiv čovječnosti i ratnih zločina učinjenih protiv grupe ili člana grupe koja je određena na osnovu rase, boje kože, religije, porijekla, državne ili nacionalne pripadnosti, na način koji može dovesti do nasilja ili izazvati mržnju prema grupi lica ili članu takve grupe, ukoliko su ta krivična djela utvrđena pravosnažnom presudom suda u Crnoj Gori ili

¹ „Međunarodno-pravni osnov kažnjavanja počinitelaca ratnih zločina na teritoriji bivše Jugoslavije, koji najvećim dijelom nalazimo u ženevskim konvencijama o zaštiti žrtava rata (1949) i Dopunskim protokolima I i II (1977) uz ove konvencije, potrebno je upotpuniti odredbama Konvencije o suzbijanju i sprečavanju zločina genocida (1948), Međunarodne konvencije protiv uzimanja talaca (1979), Haške konvencije o zaštiti kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba (1954), imajući u vidu karakter i vrste počinjenih zločina. Sve pomenute konvencije ratifikovane su od strane bivše SFRJ“ (Izveštaj Komisiji eksperata ustanovljenoj na osnovu Rezolucije Saveta bezbjednosti 780 (1992), Savezna Vlada Savezne Republike Jugoslavije, ZU/SG-780/92/DOC-1/S, Beograd, 1992), dostupno na: <http://www.slobodan-milosevic.org/documents/reports/Serbian/1-IZV.htm>.

² Sl. list RCG, 70/2003.

³ „Kažnjavanje samo na osnovu zakona (čl. 7)“

⁴ O institutu komandne odgovornosti u međunarodnom pravu i krivičnom pravu SFRJ i SRJ vidi detaljnije: „Komandna odgovornost – ka jasnim odgovorima i preciznim stavovima“, Siniša Važić, sudija, Pravda u tranziciji, <http://www.pravdautranziciji.com/pages/article.php?pf=1&id=1477>; „Komandna odgovornost i savremeno pravo“, Iavor Rangelov i Jovan Nicić, Fond za humanitarno pravo, 2004 (<http://www.b92.net/feedback/misljenja/fhp/komandna.php>); „Justice at Risk: War Crimes Trials in Bosnia and Herzegovina, Croatia and Serbia and Montenegro“, Human Rights Watch, Vol. 16, No. 7, October 2004, str. 24.

međunarodnog krivičnog suda.

U Vrhovnom državnom tužilaštvu obrazovano je 2008. godine Odjeljenje za suzbijanje organizovanog kriminala, korupcije, terorizma i ratnih zločina, kojim rukovodi Specijalni tužilac.⁵ Specijalni tužilac (Đurđina Nina Ivanović) ima pet zamjenika.⁶ Za svoj rad i rad Odjeljenja Specijalni tužilac odgovara Vrhovnom državnom tužiocu.⁷

Pri višim sudovima u Podgorici i Bijelom Polju, takođe od 2008, postoje Specijalizovana odjeljenja za suđenja za krivična djela organizovanog kriminala, korupcije, terorizma i ratnih zločina, u kojima radi ukupno osam specijalizovanih sudija i troje istražnih sudija.⁸ I Specijalni tužilac i zamjenici, kao i sudije u specijalizovanim odjeljenjima stimulisani su specijalnim dodacima na osnovnu mjesečnu zaradu.⁹

Opšti pregled suđenja za ratne zločine

U Crnoj Gori su u 2010., 2011. i do sredine septembra 2012. godine u toku bila četiri suđenja za ratne zločine: 1) protiv ratnih zarobljenika i civila u logoru Morinj 1991. godine; 2) protiv civilnog stanovništva – izbjeglica iz Bosne i Hercegovine, tzv. „Deportacija izbjeglica“ iz maja 1992. godine; 3) protiv civilnog stanovništva u predjelu Bukovice 1992. i 1993. godine¹⁰, i 4) protiv civilnog stanovništva, izbjeglica sa Kosova, u Kaluđerskom lazcu iz 1999. godine.¹¹

U 2010., 2011. godini i do sredine septembra 2012. godine donijete su tri prvostepene presude, od kojih jedna osuđujuća, u predmetu „Morinj“, i dvije oslobađajuće za sve optužene u predmetima „Bukovica“ i „Deportacija izbjeglica“. Apelacioni sud je 25. novembra 2011. ukinuo prvostepenu presudu u predmetu „Morinj“ i predmet vratio na ponovno suđenje. Takođe, u predmetu „Bukovica“, presuda je ukinuta u junu 2011. i predmet vraćen na ponovno suđenje, nakon čega je ponovo donijeta oslobađajuća presuda početkom oktobra 2011. U predmetu „Morinj“ Viši sud je 26. januara 2012. donio

⁵ Član 66, Zakon o državnom tužilaštvu (*Sl. list RCG*, 69/2003, *Sl. list CG*, 40/2008).

⁶ Zvanična internet stranica državnog tužilaštva Crne Gore (na dan 12. jun 2011): <http://www.tuzilastvocg.co.me/tuzilacka%20organizacija/drzavni%20tuzioci.htm>.

⁷ Član 70, Zakon o državnom tužilaštvu (*Sl. list RCG*, 69/2003, *Sl. list CG*, 40/2008).

⁸ Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o sudovima (*Sl. list CG*, 22/08); Odgovori Vlade na Upitnik Evropske komisije, 23 Pravosuđe i osnovna prava, 10. novembar 2009, str. 56 i 118.

⁹ Odgovori Vlade na Upitnik EK, 23 Pravosuđe i osnovna prava, 10. novembar 2009, str. 117.

¹⁰ Predmet pravosnažno okončan, detaljnije u nastavku.

¹¹ U *Izveštaju Vrhovnog državnog tužioca Crne Gore o radu Državnog tužilaštva za 2010. godinu* vrhovna državna tužiteljka Ranka Čarapić objavljuje da za Krivična djela protiv čovječnosti i drugih dobara zaštićenih međunarodnim pravom nije podnijeta ni jedna krivična prijava. Od ranije su bile podignute optužnice protiv 23 lica zbog ovog krivičnog djela: prvostepene oslobađajuće presude je dobilo 6 lica i sve su ukinute po žalbi, dok su postupci po optužnicama protiv 17 lica bili u toku tokom 2010. (<http://www.tuzilastvocg.co.me/Izvjestaj%20za%202010.%20godinu.pdf>).

presudu (osuđena četiri optužena, dva oslobođena), i ovaj predmet se trenutno nalazi pred Apelacionim sudom. U predmetu „Deportacija“ Apelacioni sud je 17. februara 2012. ukinuo oslobađajuću presudu Višeg suda i predmet vratio prvostepenom sudu na ponovno suđenje¹², koje je u toku. Glavni pretres u predmetu „Kaluderski laz“ još uvijek nije okončan, nastavak je određen za sredinu septembra 2012.

Karakteristično za sve ove predmete je to što su optuženi neposredni izvršioci krivičnih djela, dok su naredbodavci, po pravilu, ostali van optužnica. Takođe, državno tužilaštvo ne primjenjuje institut komandne odgovornosti koji podrazumijeva oblik odgovornosti pretpostavljenih koji su znali ili morali znati za zločin, a ništa nisu učinili da ga spriječe ili kazne (izvršenje krivičnog djela nečinjenjem).¹³

Državno tužilaštvo Crne Gore na svom sajtu ne objavljuje optužnice za ratne zločine.¹⁴ Viši sud u Podgorici objavio je na svom sajtu prvostepenu presudu u slučaju „Deportacija izbjeglica“,¹⁵ kao i presudu u slučaju „Morinj“¹⁶, Viši sud u Bijelom Polju do sredine septembra 2012. nije objavio prvostepenu presudu u slučaju „Bukovica“.

Za razliku od uobičajene prakse državnih tužilaca da predlažu određivanje pritvora prilikom podnošenja zahtjeva za sprovođenje istrage i za mnogo manje ozbiljna krivična djela nego što su ratni zločini, u svim procesima za ratne zločine tužilaštvo je predložilo određivanje pritvora, zbog ozbiljnosti djela i visine zapriječene kazne, tek uz podizanje optužnice, dakle, pošto su istrage okončane. To je dovelo do toga da se gotovo polovini optuženih za deportaciju, kao i prvooptuženom u slučaju Kaluderski laz i jednom od optuženih u slučaju Morinj, sudilo u odsustvu.

U slučaju Bukovica, optuženi su bili u pritvoru oko osam mjeseci, u slučaju Morinj, ukupno 21 mjesec, u slučaju Deportacija četvorica uhapšenih u Crnoj Gori bila su pritvorena 27 mjeseci, dok su četvorica naknadno uhapšenih u Beogradu u ekstradicionom pritvoru provela oko četiri mjeseca. U slučaju Kaluderski laz, pritvor je trajao najduže, čak 36 mjeseci, i to osam mjeseci prije početka suđenja.

Do sredine septembra 2012. godine u Crnoj Gori nije bio pokrenut krivični postupak protiv bilo kog lica zbog ratnih zločina izvršenih prilikom opsade Dubrovnika (od 1.

¹² Rješenje dostupno na linku: http://sudovi.me/odluka_prikaz.php?id=3760

¹³ Detaljnije o ovom institutu u međunarodnom humanitarnom pravu i krivičnim zakonima SFRJ i SRJ, vidjeti gore, fusnotu 7.

¹⁴ U *Izveštaju Vrhovnog državnog tužioca Crne Gore o radu Državnog tužilaštva za 2010. godinu*, poglavlje „Javnost rada“ državna tužiteljka izveštava da se o radu Tužilaštva (uključujući i o radu Specijalnog tužioca – Odjeljenja za suzbijanje organizovanog kriminala, korupcije, terorizma i ratnih zločina) javnost informiše davanjem saopštenja, njenim učestvovanjem u TV emisijama, te za 2010. kroz jedan novinski intervju i jednu press konferenciju (<http://www.tuzilastvocg.co.me/Izvjestaj%20za%202010.%20godinu.pdf>).

¹⁵ Ks.br.3/09: http://www.visisudpg.gov.me/LinkClick.aspx?fileticket=uvaX_HzrIIo%3d&tabid=86.

¹⁶ K.br. 214/08: <http://www.visisudpg.gov.me/LinkClick.aspx?fileticket=KLpqz-YFNXc%3d&tabid=83>.

oktobra 1991. do kraja juna 1992.)¹⁷ iako su državni zvaničnici prihvatili odgovornost za štetu od organizovane pljačke u kojoj su crnogorski državljani učestvovali na teritoriji Republike Hrvatske.¹⁸ Za ratne zločine izvršene prilikom napada na Dubrovnik osuđeni su pred Haškim tribunalom samo bivši general Jugoslovenske narodne armije (JNA), Pavle Strugar¹⁹, i njemu podređeni komandant Miodrag Jokić.²⁰ Pred Haškim tribunalom je optužen i penzionisani admiral Milan Zec, ali je 2002. oslobođen optužbi²¹, dok je, takođe optuženi kapetan I klase JNA Vladimir Kovačević – Rambo 2004. odlukom Haškog suda privremeno pušten na slobodu zbog liječenja.²² U javnosti se često postavlja pitanje komandne odgovornosti Momira Bulatovića, bivšeg (decembar 1990 – decembar 1992) predsjednika Predsjedništva Crne Gore, koji je imao zakonom predviđenu nadležnost za donošenje odluke o upotrebi Teritorijalne odbrane Crne Gore –

¹⁷ Dana 29. decembra 2009, Vrhovno državno tužilaštvo Crne Gore je saopštilo da osim predmeta u vezi logora Morinj, nije formiran drugi predmet koji tretira događaje na dubrovačkom području u toku 1991. i 1992. godine, jer tužilaštvu do tog datuma nisu bile podnijete krivične prijave protiv crnogorskih državljana (Odgovor na zahtjev za pristup informacijama, arhiva Akcije za ljudska prava).

¹⁸ Ministar poljoprivrede Republike Crne Gore, Milutin Simović, 2005. godine je izjavio da će na osnovu potpisanog dokumenta Crna Gora opštini Konavle uplatiti 375.000 eura kao nadoknadu za 268 muznih krava i izvjestan broj teladi i junaca koje su odvedene sa farme u Grudi ratne 1991. godine. Predsjednici Hrvatske i Crne Gore potvrdili su i da traju pregovori o imovini dubrovačkog aerodroma koja je za vreme rata opljačkana i odneta na tivatski aerodrom. Prema podacima hrvatskih državnih organa tokom rata od 1991. – 1992. godine u dejstvima JNA i crnogorskih rezervista samo na užem području Dubrovnika uništeno je, oštećeno ili ukradeno 336 većih i manjih plovila („Niko nije kriv“, *Monitor*, 20. avgust 2010.).

¹⁹ Pavle Strugar, bivši general JNA i glavnokomandujući u napadu na Dubrovnik (zapovjednik 2. operativne grupe JNA), nastanjen u Crnoj Gori, predao se Haškom tribunalu u oktobru 2001. Strugar je 31. januara 2005. proglašen krivim na osnovu krivične odgovornosti nadređenog za 2 od 6 tačaka optužnice za kršenje pravila i običaja ratovanja sankcionisanih Ženevskom konvencijom iz 1949. i Dopunskim protokolima iz 1977. godine kao i običajnim pravom, a kažnjivim po članovima Statuta Međunarodnog suda, i to zbog napada na civile, uništavanja ili hotimičnog nanošenja štete ustanovama namenjenim religiji, dobrotvornim svrhama, obrazovanju, umjetnosti i nauci, istorijskim spomenicima i umjetničkim i naučnim djelima. U prvostepenom postupku osuđen je na 8 godina zatvora. U postupku po žalbi, 17. jula 2008, na osnovu djelimično usvojene žalbe Tužilaštva, Strugar je pravosnažno osuđen na sedam i po godina zatvora, na umanjenju kaznu od prvobitne zbog njegovog narušenog zdravlja. Iz zatvora je oslobođen 20. februara 2009, zbog godina starosti i narušenog zdravlja, nakon što je odslužio više od dvije trećine kazne. (Predmet „Dubrovnik“ br. IT-01-42, „Tužilac protiv Pavla Strugara“: <http://www.un.org/icty/bhs/cases/strugar/judgements/050131/str-tj050131b.pdf>).

²⁰ Miodrag Jokić, komandant 9. vojnog-pomorskog sektora JNA i podređeni Pavlu Strugaru, na osnovu sporazuma sa tužilaštvom Haškog tribunala, 27. avgusta 2003, izjasnio se krivim za kršenje pravila i običaja ratovanja po osnovu 6 tačaka optužnice, za ubistvo, okrutno postupanje, napade na civile, pustošenje, protivpravne napade na civilne objekte, uništavanje ili hotimično nanošenje štete civilnim ustanovama. Osuđen je na 7 godina zatvora 18. marta 2004. godine, a presuda je potvrđena 30. avgusta 2005. Kaznu je izdržavao u Danskoj dok 3. septembra 2008. nije prijevremeno oslobođen posle izdržane dvije trećine zatvorske kazne (http://www.icty.org/x/cases/miodrag_jokic/acjug/bcs/050830.pdf).

²¹ „Milan Zec oslobođen optužbi“, B92, 26. jul 2002. (<http://www.b92.net>).

²² Specijalni sud u Beogradu je decembra 2007. odbacio optužbu protiv Vladimira Kovačevića za ratni zločin protiv civilnog stanovništva Dubrovnika, sa obrazloženjem da okrivljeni, zbog teške bolesti, nije u stanju da prati suđenje („Sud u Beogradu odbacio optužnicu protiv Ramba“, *Radio Slobodna Evropa*, 5.12.2007, <http://www.slobodnaevropa.org/content/article/765255.html>).

najmasovnije komponente 2. operativne grupe JNA sastavljene od mobilisanih crnogorskih rezervista u napadu na Dubrovnik. Postavlja se pitanje eventualne krivične odgovornosti i nekih službenika crnogorske policije koji su učestvovali u operacijama na dubrovačkom ratištu.²³

Županijsko državno odvjetništvo iz Dubrovnika podiglo je krajem 2009. godine optužnicu protiv 9 oficira bivše Jugoslovenske narodne armije (JNA)²⁴ koji se terete, kako su prenijeli mediji, da tokom agresije JNA na područje Dubrovnika 1991. i 1992. godine nijesu pokušali da spriječe ponašanje podređenih jedinica protivno Ženevskim konvencijama: granatiranje naseljenih mjesta; ubijanje civila (116), zatvaranje, zlostavljanje i tjeranje civila u bijeg; rušenje civilnih, kulturnih, vjerskih i privrednih objekata, pljačkanje i paljenje.²⁵ Optuženi nijesu dostupni hrvatskom pravosuđu, pa suđenje po ovoj optužnici nije ni počelo.²⁶ Ako se ispostavi da je trojici od optuženih, Strugaru, Jokiću i Zecu, za ova djela već suđeno pred Haškim tribunalom, novo suđenje ovim licima za ista djela bilo bi kršenje načela ne bis in idem. Od optuženih su u Crnoj Gori Pavle Strugar i Radovan Komar. Kako sporazum o izručenju vlastitih državljana zaključen između Crne Gore i Hrvatske 1. oktobra 2010. ne obuhvata i okrivljene za ratne zločine²⁷ (za razliku od sporazuma o izručenju sa Srbijom)²⁸, Strugaru i Komaru bi za

²³ Dokumentarni film „Attack on Dubrovnik: Rat za mir“, autora Koče Pavlovića, produkcijska kuća Obala, 2004. godina. U filmu je prikazana izjava iz oktobra 1991. za TV Milisava Markovića, pomoćnika ministra unutrašnjih poslova Vlade Crne Gore za Službu javne bezbjednosti o oružanim akcijama crnogorske policije na dubrovačkom ratištu. Ministarstvo unutrašnjih poslova (MUP) se nalazio u sastavu Vlade premijera Mila Đukanovića. Snage MUP-a Crne Gore na dubrovačkom ratištu su mobilisane na osnovu *Naredbe predsjednika Predsjedništva Momira Bulatovića str. pov. br. 01–14 od 1. oktobra 1991. o mobilizaciji Posebne jedinice milicije u jačini ojačane pješadijske čete, Titograd.*

²⁴ Generala Jevrema Cokića (do 5.10.1992. komandanta 2. operativne grupe JNA), generala Mileta Ružinovskog (7–12. 10.1991. komandanta 2. operativne grupe JNA), generala Pavla Strugara (od 13.10.1991. komandanta 2. operativne grupe JNA), vicedamirala Miodraga Jokića (komandanta 9. vojno-pomorskog sektora JNA), kapetana bojnog broda/mornaričkog pukovnika Milana Zeca (načelnika štaba 9. vojno-pomorskog sektora JNA), generala Branka Stankovića (komandanta 2. taktičke grupe iz sastava 2. operativne grupe JNA), pukovnika Obrada Vičića (komandanta 472. motorizovane brigade JNA) i pukovnika Radovana Komara (načelnika štaba 472. motorizovane brigade JNA). Dvojica drugih JNA oficira, kapetan I klase Vladimir Kovačević (komandant 3. bataljona 472. brigade JNA) i poručnik bojnog broda/mornarički kapetan Zoran Gvozdenović (zapovjednik topovnjače 403 Ratne mornarice JNA), takođe se okrivljuju optužnicom br. 46/09 zbog izdavanja neposrednih naredbi za granatiranje „istorijskog jezgra Starog grada Dubrovnika, koje je kao cjelina pod zaštitom UNESCO-a od 1979. godine i predstavlja spomenik nulte kategorije“, zatim za granatiranje naseljenih mjesta „gađajući Cavtat, Župu Dubrovačku, Zaton, Trsteno, hotele Croatia, Belvedere, Plakir, Tirena i Minčeta“, kojom prilikom je „ubijeno više civila“.

²⁵ „Dubrovačke optužnice“, *Monitor*, 7. maj 2010.

²⁶ Vijesti saopštenje NVO Documenta na: http://www.documenta.hr/documenta/attachments/520_Priop%C4%87enje%20Dubrovnik.pdf. Suđenje nije počelo ni do 19. marta 2012.

²⁷ Zakon o potvrđivanju Ugovora između Crne Gore i Republike Hrvatske o izručenju (*Sl. list CG – Međunarodni ugovori*, br. 1/2011). Grupa crnogorskih i hrvatskih nevladinih organizacija za ljudska prava zahtijevala je 15.09.2010. da sporazum između Crne Gore i Hrvatske obuhvati i okrivljene za ratne zločine (vidi: <http://www.hrraction.org/?p=394>).

ova djela eventualno moglo biti suđeno samo u Crnoj Gori.²⁹

Iako je opšte poznato da su „vikend ratnici“ iz Crne Gore, posebno iz Nikšića, učestvovali u pljački civilnih objekata i drugim ratnim zločinima na području Foče i drugih mjesta u istočnoj Bosni i Hercegovini u blizini granice sa Crnom Gorom 1992–1993. godine,³⁰ do septembra 2012. godine, niko za te zločine u Crnoj Gori nije procesuiran.³¹ Na skupu „Rat za mir – 20 godina kasnije“, jedan od oštećenih svjedoka u slučaju Morin, Metodije Prkačin, optužio je sudiju Apelacionog suda Crne Gore Milivoja Katnića da je, kao oficir KOS-a bio najodgovorniji za pljačke i paljevine u Cavtatu.³² Takođe, Prkačin je naveo da je na ratištu u svojstvu pripadnika vojne policije vidio i osobu za koju mu je rečeno da je Vesna Medenica (vjeruje da je u pitanju predsjednica Vrhovnog suda Crne Gore), da je potpukovnik Ljubo Knežević, prilikom ulaska transportera u Cavtat koristio živi štit od lokalnog stanovništva, a da zapovjednici Gojko Đuračić, koji živi u Baru, i Nemanja Kordolija, koji takođe živi u Crnoj Gori, znaju sve o tome šta je ko radio.³³ Vesna Medenica, predsjednica Vrhovnog suda Crne Gore demantovala je ove tvrdnje rekavši da je u to vrijeme redovno obavljala funkciju osnovnog državnog tužioca, dok je sudija Milivoje Katnić demantovao da je odgovoran za bilo kakve zločine. Prema informacijama koje je Akcija za ljudska prava primila od NVO Documenta iz Hrvatske, Metodije Prkačin je, nakon održanog skupa, obavio razgovor sa inspektorom Ministarstva unutarnjih poslova Republike Hrvatske. U razgovoru je iznio svoja saznanja u vezi prebijanja u Cavtatu, predao relevantnu dokumentaciju i uputio na druge svjedoke. Vrhovno državno tužilaštvo je odbilo da pruži bilo kakve informacije u postupanju u ovom predmetu, i sredinom septembra 2012.

²⁸ Zakon o potvrđivanju Ugovora između Crne Gore i Republike Srbije o izručenju, (*Sl. list CG – Međunarodni ugovori*, br. 04/09, br. 4/2011 – Ugovor između Crne Gore i Republike Srbije o izmjenama i dopunama Ugovora između Crne Gore i Republike Srbije o izručenju zaključen je u Beogradu, 30. oktobra 2010.).

²⁹ Posljednje u javnosti dostupne vijesti o postupku su one iz maja 2010. godine, kada je objavljeno da je tužilaštvo u Dubrovniku za sve optužene predložilo mjere pritvora i raspisivanje potjernica, a Županijski sud postavio optuženicima advokate po službenoj dužnosti i uputio im optužnice sa poukom o pravu na prigovor. Dosad su stigla četiri prigovora protiv optužnice koje su podnijeli advokati, jedan prigovor je podnio optuženik lično („Dubrovačke optužnice“, *Monitor*, 7. maj 2010).

³⁰ Primjera radi, posljednji put je te zločine pomenuo pomoćnik ministra ljudskih prava, Sabahudin Delić, u emisiji Prizma, TV Vijesti, 25. maja 2011. godine.

³¹ Predsjednica udruženja „Žene žrtve rata“ iz BiH, Bakira Hasečić, 11. marta 2008. uputila je otvoreno pismo predsjedniku Skupštine Crne Gore Ranku Krivokapiću, u kojem je iskazala spremnost da „delegacija silovanih žena i muškaraca, logoraša, zlostavljanih i premlaćivanih građana i porodica ubijenih svjedoči u Skupštini Crne Gore o postupcima i radnjama crnogorskih rezervista i vrlo konkretno o pojedinim imenima tj. počiniteljima i saznanjima gdje su pojedini od njih kriju u Crnoj Gori“ (vidi „Zvanična Crna Gora mora da se izvini“, *Republika*, 12. mart 2008). Na ovo pismo javnosti nije poznato da je predsjednik Skupštine odgovorio, a tužilaštvo preduzelo bilo kakve radnje tim povodom.

³² „Vesna Medenica kao oficir na Dubrovačkom ratištu?“, portal Vijesti, 2. decembar 2011. Informacija dostupna na: <http://www.vijesti.me/vijesti/vesna-medenica-kao-oficir-dubrovackom-ratistu-clanak-49849>.

³³ *Isto*.

postupak po žalbi zbog nepostupanja po zahtjevu za slobodni pristup informacijama Akcije za ljudska prava je bio u toku.

Predmet „Morinj“

U logoru Morinj (prema formulaciji optužnice – Sabirnom centru Morinj) koji je, u blizini Kotora, formiran od strane Jugoslovenske narodne armije (JNA) u periodu od oktobra 1991. do avgusta 1992, bilo je zatvoreno i mučeno više od 160 Hrvata, pretežno civila, koji su dovođeni sa dubrovačkog ratišta. Dvije osobe su umrle u ovom logoru.³⁴

Krajem marta 2007. godine, Državno odvjetništvo Republike Hrvatske (DORH) dostavilo je Vrhovnom državnom tužiocu Crne Gore dokazni materijal protiv deseterice državljana Crne Gore, osumnjičenih da su počinili ratne zločine protiv civila i ratnih zarobljenika u Morinju u periodu od 3. oktobra 1991. do 2. jula 1992. godine.³⁵

Viša državna tužiteljka, Ranka Čarapić, podnijela je 7. jula 2007. Višem sudu u Podgorici zahtjev za sprovođenje istrage protiv šest osoba zbog osnovane sumnje da su počinili krivično djelo Ratni zločin protiv civilnog stanovništva i Ratni zločin protiv ratnih zarobljenika u sabirnom centru Morinj³⁶. Čarapić je te godine izjavila da spisak osumnjičenih nije konačan, da je od preostala četiri lica za koja je DORH uputio dokazni materijal jedno lice umrlo, a da se za tri lica nije moglo ocijeniti da u odnosu na njih postoji osnovana sumnja.³⁷ Optužnica je podignuta 15. avgusta 2008. protiv šestorice bivših pripadnika rezervnog sastava JNA: Mladen Govedarice, načelnika službe bezbjednosti Komande pozadinske mornaričke baze i islednika, Zlatka Tarlea, islednika, Iva Gojnića, rezervnog oficira zaduženog za administrativne i intendantske poslove, Špira Lučića, vojnog policajca, Iva Menzalina, kuvara, i Bora Gligića, stražara.³⁸ Optuženima je tada određen pritvor, osim Ivu Menzalinu, koji se nalazio u bjekstvu, i kome je suđeno u odsustvu.

Kao nadređene vojne starješine, tj. odgovorni za sabirni centar Morinj u JNA, u tom periodu navođeni su: komandant Ratne mornarice JNA, admiral Mile Kandić; komandanti 9. vojno-pomorskog sektora (9. VPS) mornarički pukovnik Krsto Đurović (poginuo 5. oktobra 1991) i njegov nasljednik viceadmiral Miodrag Jokić; načelnik štaba 9. VPS-a mornarički pukovnik Milan Zec; zapovjednik 2. operativne grupe general-potpukovnik Pavle Strugar; načelnici Uprave bezbjednosti Saveznog sekretarijata za naorodnu odbranu – JNA koji su bili na funkciji u vrijeme postojanja logora: generali Marko Negovanović, Aleksandar Vasiljević i Neđeljko Bošković; kao rukovodilac

³⁴ Jedan zarobljenik je umro od srčanog udara, a drugi je izvršio samoubistvo („U Morinju niko nije ubijen“, *Dan*, 2. mart 2007).

³⁵ „Pod sumnjom deset državljana Crne Gore“, *Vijesti*, 29.3.2007.

³⁶ „Morinj mori šestorku“, *Dan*, 08.07.2007. „Osumnjičeni za zločin u Morinju“ *Vijesti*, 08.07.2007.

³⁷ „Spisak za Morinj nije konačan“, *Dan*, 16.11.2007.

³⁸ „Podignuta optužnica za Morinj“, *Pobjeda*, 16. avgust 2008.

specijalne kontraobavještajne grupe za ispitivanje u Morinju navodio se oficir vojne bezbjednosti Mirsad Krluč.³⁹ Viša državna tužiteljka Ranka Čarapić, saopštila je da tužilaštvo nije imalo dokaze protiv osoba koje su bile u komandnim strukturama.⁴⁰ Zec, Jokić i Strugar su optuženi, a Jokić i Strugar i osuđeni za ratne zločine izvršene za vrijeme opsade Dubrovnika pred Haškim tribunalom, ali ta optužnica nije obuhvatila i dešavanja u Morinju.

Suđenje je počelo 12. marta 2010. godine pred Višim sudom u Podgorici. Ukupno je saslušano 58 svjedoka. Radomir Goranović iz Nikšića, pukovnik JNA u penziji, koji se pred sudom pojavio samo kao svjedok, izjavio je da je u Morinju ispitao čak 49 zarobljenika, i da je to bio „sigurno jedan od najblažih logora na prostorima bivše Jugoslavije“.⁴¹ Oštećeni, bivši logoraši, u iskazima koji su se uglavnom podudarali, opisivali su fizička i psihička zlostavljanja kojima su bili izloženi. Naveli su imena još trojice koji su ih zlostavljali, a koji nisu obuhvaćeni optužnicom.⁴²

Presuda je izrečena 15. maja 2010. godine. Viši sud u Podgorici proglasio je krivim i osudio za krivično djelo Ratni zločin protiv ratnih zarobljenika, Mladena Govedaricu na dvije godine zatvora, Zlatka Tarlea na godinu i po, Iva Gojnić na dvije i po godine, Špira Lučića na tri i po godine, Bora Gligića na tri godine, a Iva Menzalina na četiri godine zatvora. Okrivljenima je ukinut pritvor. Vijeće Višeg suda u Podgorici potvrdilo je 28. maja 2010. ovu odluku.⁴³ Menzalinu, koji je bio u bjekstvu, sud je odredio pritvor koji se računa od dana kada je naknadno uhapšen.⁴⁴

U obrazloženju presude, sudija Milenka Žižić naglasila je da je specifičnost ovog krivičnog postupka u tome što su njegov predmet događaji od prije 18 godina, a iskazi svjedoka žrtava jedan od glavnih dokaznih sredstava. „Nemoguće je očekivati od svjedoka da poslije 18 godina o svim osobama koje su im nanijele patnje, kojih je očigledno bilo mnogo, i kojih znatan broj nije sudski procesuiran, govore na potpuno saglasan način. Po ocjeni suda, upravo bi identičnost njihovih iskaza ukazivala da su se

³⁹ „Ko je osnovao „Morinje“?“, *Monitor*, 20. mart 2009, „Daleko je pravda“, *Monitor*, 28. maj 2010.

⁴⁰ „Medenica: Ne štedimo ljude bliske vlasti“, *Vijesti*, 16. novembar 2007. Na drugoj strani, crnogorsko tužilaštvo nije se bavilo pitanjem kako je u JNA i po kojem pravnom osnovu uopšte formiran logor u Morinju i zašto su crnogorske vlasti tolerisale njegovo postojanje? „Ratno stanje, po Ustavu i zakonima SFRJ, 1991. nikada nije bilo proglašeno, niti je Hrvatskoj, od strane SFRJ ili Crne Gore, službeno objavljen rat. Hrvatski zarobljenici Morinja su počev od 3. oktobra 1991. i dalje bili građani SFRJ. Na teritoriji Crne Gore su, u to vrijeme, postojali zakoniti sudovi, tužilaštvo, zatvor i pritvorske jedinice. JNA je, shodno tadašnjim pravnom uređenju, imala ovlaštenja da nad ratom zahvaćenim teritorijama sprovodi propise vojske i zakone države, ali Morinje kod Kotora, nije bio 'ratom zahvaćena teritorija'“ („Ko je osnovao „Morinje“?“, *Monitor*, 20. mart 2009).

⁴¹ „Stužice im se od tužbe“, *Dan*, 9. jul 2007.

⁴² „U logor sa samo 16 godina“, *Pobjeda*, 1. jul 2009; „'Mađar' udarao pendrecima“, *Dan*, 27. jun 2009; „Uslovi u logoru bili užasni“, *Dan*, 25. jun 2009.

⁴³ „Osuđeni ostaju na slobodi“, *Dan*, 29.05.2010.

⁴⁴ „Šestorici 16 i po godina zatvora“, *Vijesti*, 16. maj 2010; „Menzalin se predao“, *Vijesti*, 4. mart 2011.

dogovarali, a to nije slučaj. Protok vremena od događaja i prisustvo strašnim scenama koje su se iz dana u dan ponavljale, svakako izaziva snažne emocionalne reakcije kod njih, što sve jasno dovodi do nemogućnosti da se ispriča ista priča sa istim detaljima. Očekivati da u trenucima paničnog straha i udaranja svjedoci upamte visinu onoga ko ih je tukao zaista je nemoguće poslije 18 godina. Neke od onih koji su im nanosili zlo prepoznali su po boji glasa...“.⁴⁵

Advokati odbrane su iskazali nezadovoljstvo presudom rekavši da je ona unaprijed određena, politička, da predstavlja farsu za Evropsku uniju. Advokat Goran Rodić kazao je da su kazne kompromis sa pokrivanjem pritvora, dok je advokat Vesna Gačević-Rogova rekla da ni jedan dokaz ne stoji na strani presude.⁴⁶

Presuda je u Dubrovniku dočekan s ogorčenjem, jer su optuženi osuđeni na niske kazne, „kao da im se sudilo za neke saobraćajne prekršaje, a ne za zločine počinjene u odbrani SFRJ“.⁴⁷ Oštećeni su presudu doživjeli kao sramotno izrugivanje ratnim zarobljenicima i civilima koje su šestorica bivših pripadnika JNA svakodnevno batinala, maltretirala i ponižavala.⁴⁸ Akcija za ljudska prava je postavila pitanje zbog čega još uvijek nijesu optuženi svi koje su zatvorenici označili da su učestvovali u njihovom sistematskom zlostavljanju, kao ni oni koji su bili nadređeni neposrednim izvršiocima i kao takvi bili dužni da spriječe i kazne njihove zločine.⁴⁹

Apelacioni sud je krajem novembra 2010. godine ukinuo prvostepenu presudu zbog niza propusta⁵⁰, u pogledu pravnih pitanja i utvrđivanja činjeničnog stanja, i postupak vratio na ponovno suđenje. Utvrđeno je da je presuda nezakonito zasnovana na neovjerenim kopijama zapisnika sa iskazima svjedoka datim u istrazi pred hrvatskim sudom, kao i na neovjerenim kopijama medicinske dokumentacije oštećenih, pa je naloženo da se svi ovi dokumenti izuzmu iz spisa predmeta u ponovljenom postupku. Sud je okrivljene osudio samo za Ratni zločin protiv ratnih zarobljenika, a ne i za Ratni zločin protiv civilnog stanovništva, kako se zahtijevalo optužnicom, jer je smatrao da je odlučujuće to što su okrivljeni sve oštećene smatrali ratnim zarobljenicima. Državni tužilac je propustio da se žali protiv takve odluke suda, pa se u ponovljenom suđenju optuženima može suditi samo za zločin protiv ratnih zarobljenika. Ponovljeno suđenje počelo je 12. aprila 2011. godine.

⁴⁵ „Šestorici 16 i po godina zatvora“, *Vijesti*, 16. maj 2010.

⁴⁶ „Kazna unaprijed određena“, *Dan*, 16. maj 2010.

⁴⁷ „U Crnoj Gori ratni zločin je kao saobraćajni prekršaj“, *Vijesti*, 17. maj 2010.

⁴⁸ Isto.

⁴⁹ Saopštenje dostupno na linku: [http://www.hraction.org/?p=350](http://www.hrraction.org/?p=350).

⁵⁰ Rješenje Apelacionog suda dostupno na linku: <http://www.apelacionisudcg.gov.me/LinkClick.aspx?fileticket=e-linxQLKk%3d&tabid=79>.

Okrivljeni su se branili sa slobode⁵¹, dok je Ivo Menzalin u pritvoru od hapšenja 2. marta 2011.⁵² Na početku glavnog pretresa, optuženi su negirali krivicu.⁵³ U nastavku suđenja pročitani su iskazi šest svjedoka⁵⁴, a zatim još četiri.⁵⁵ U ponovljenom postupku, izuzete su iz spisa predmeta fotokopije zapisnika o saslušanju svjedoka pred pravosudnim organima Republike Hrvatske koji potiču iz perioda prije preuzimanja gonjenja od strane Crne Gore, jer se radi o neovjerenim fotokopijama zapisnika na kojim dokazima se sudska odluka ne može zasnovati.⁵⁶ Pretres je nastavljen 25. jula 2011. čitanjem 147 iskaza svjedoka oštećenih, na koje tužilac nije imao prigovor dok su branioi ostali pri prigovorima koje su ranije iznijeli.⁵⁷ Krajem oktobra vijeće Višeg suda u Podgorici odbilo je kao neosnovan zahtjev branilaca optuženih da se predsjedavajući sudija u tom procesu Milenka Žižić izuzme iz daljeg postupka, jer, navodno nije određena na osnovu pravila o slučajnoj dodjeli predmeta.⁵⁸ U završnoj riječi, zamjenica specijalnog tužioca Lidija Vukčević, izmijenila je 11. novembra 2011. optužnicu tako što su Mladen Govedarica, Bora Gligić, Špiro Lučić i Ivo Menzalin optuženi da su počinili krivično djelo ratni zločin protiv civilnog stanovništva u sticaju sa krivičnim djelom "ratni zločin protiv ratnih zarobljenika".⁵⁹ Nastavak pretresa, planiran za 7. decembar 2011, odložen je jer su branioi okrivljenih zatražili izuzeće zamjenice specijalnog tužioca Vukčević, tvrdeći da nije imala pravo da izmijeni optužnicu, jer je u rješenju Apelacionog suda Crne Gore kojim je ukinuta ranija prvostepena presuda, navedeno da se u ponovljenom procesu neće suditi za zločine protiv civilnog stanovništva, zbog toga što se tužilac nije žalio na taj dio prvostepene presude.⁶⁰ Navedeni zahtjev je odbijen, a u nastavku pretresa zamjenica Vukčević je izjavila: "Imam zakonsku, ali i moralnu obavezu da se osvrnem, jer se, nakon što je Apelacioni sud ukinuo presudu, i djelovi rješenja dospjeli u javnost, stekao utisak da je presuda ukinuta zbog navodno nevaljanih dokaza i grešaka tužioca. Očigledno da Apelacioni sud nije pažljivo u cjelosti pročitao sve zapisnike sa glavnog pretresa. Da je to uradio, uvjerio bi se da je 19. i 30. marta, te 19. aprila 2010, u preciziranoj optužnici i završnoj riječi, tužilac obuhvatio i oštećene, za koje Apelacioni

⁵¹ „Novo suđenje za Morinj 12. aprila“, *Vijesti*, 11. mart 2011.

⁵² „Menzalin se predao“, *Vijesti*, 4. mart 2011; „Menzalin se sam predao“, *Dan*, 4. mart 2011.

⁵³ „Vojna služba uništila dokumentaciju“, *Pobjeda*, 15. april 2011.

⁵⁴ „Svjedoci neće doći zbog starosti i bolesti“, *Pobjeda*, 22. april 2011.

⁵⁵ „Svjedoci nijesu došli“, *Pobjeda*, 6. maj 2011.

⁵⁷ „Odbrana prigovara izjavama svjedoka“, *Pobjeda* 26. jul 2011.

⁵⁷ „Odbrana prigovara izjavama svjedoka“, *Pobjeda* 26. jul 2011.

⁵⁸ „I dalje im sudi Milenka Žižić“, *Dnevne novine*, 29. oktobar 2011.

⁵⁹ Podatak dobijen upoređivanjem optužnice i zapisnika sa glavnog pretresa koji je održan 11.11.2011.

⁶⁰ „Odbrani je sporna i nova optužnica“, *Vijesti*, 8. decembar 2011. Prema ZKP-u, Ponovno održavanje glavnog pretresa pred prvostepenim sudom, član 412: (1) Prvostepeni sud kojem je predmet upućen na suđenje uzeće za osnovu raniju optužnicu. Ako je presuda prvostepenog suda djelimično ukinuta, prvostepeni sud će za osnovu uzeti samo onaj dio optužbe koji se odnosi na ukinuti dio presude. (3) Prvostepeni sud je dužan da izvede sve procesne radnje i raspravi sva sporna pitanja na koja je ukazao drugostepeni sud u svojoj odluci.

sud tvrdi da ih nema u optužnici. Apelacioni sud navodi da je specijalni tužilac propustio da izjavi žalbu zbog bitne povrede odredaba Krivičnog zakonika, jer navodno nije riješen predmet optužbe. Ne stoji ni ovaj navod, jer je tužilac izjavio žalbu na prvostepenu presudu zbog svih zakonskih osnova. Činjenični opis presude sadržao je sve elemente oba krivična djela "ratni zločin protiv ratnih zarobljenika" "ratni zločin protiv civilnog stanovništva", kao i činjenični opis radnji. Viši sud je izveo zaključak da su svi oštećeni imali svojstvo ratnih zarobljenika, iako je među njima bilo i civila. Tužilac nije imao razloga da izjavljuje žalbu zbog navodnog neriješenog predmeta optužbe, ali je imao razloga da se žali zbog pogrešno utvđenog činjeničnog stanja i povrede zakonika."⁶¹ Povodom izjave zamjenice Vukčević, Apelacioni sud je izdao sljedeće saopštenje: „Apelacioni sud, kao drugostepeni, odlučujući o žalbama izjavljenim na presudu prvostepenog suda, a kada ukida prvostepenu presudu, u obrazloženju rješenja dužan je ukazati zbog kojih bitnih povreda odredaba krivičnog postupka se prvostepena presuda ukida, kako to i predviđa član 410 st. 2 ZKP. Takođe, drugostepeni sud u ukidnom rješenju može ukazati i na propuste stranaka koji su uticali na donošenje odluke prvostepenog suda koja se ukida, kako je to i propisano čl.410 st.3. ZKP. U skladu sa navedenim zakonskim ovlašćenjima Apelacioni sud je postupao i u predmetu zvani "Morinj", kako postupao i u drugim predmetima i kako će i ubuduće raditi. S toga sudije krivičnog odjeljenja Apelacionog suda smatraju neprimjerenim konstatacije koje je u završnoj riječi, na adresu ovog suda, uputio zamjenik specijalnog tužioca“.⁶²

Presudom Višeg suda od 25. januara 2012. Mladen Govedarica i Zlatko Tarle oslobođeni optužbe da su počinili k.d. Ratni zločin protiv ratnih zarobljenika, dok su osuđeni Boro Gligić na kaznu zatvora u trajanju od tri godine, Ivo Gojnić- dvije godine, Špiro Lučić-tri godine i Ivo Menzalin-četiri godine.

Poređena radi, prvom presudom Višeg suda iz maja 2010. proglašeni su krivim i osuđeni: Mladen Govedarica-dvije godine zatvora, Zlatko Tarle- godinu i po, Ivo Gojnić- dvije i po godine, Špiro Lučić - tri i po godine, Boro Gligić - tri godine, Ivo Menzalin- četiri godine zatvora.

Dakle, prvom presudom Višeg suda svi optuženi su osuđeni u ukupnom trajanju od 16, 5 godina zatvora, dok su u ponovljenom postupku dva optužena oslobođena, a ostala četiri osuđena u ukupnom trajanju od 12 godina zatvora.

Preliminarna analiza postupka (detaljnu analizu postupka u predmetu „Morinj“ Akcija za ljudska prava će objaviti do kraja 2012) pokazuje sljedeće:

1. Propust Tužilaštva da zločine u logoru Morinj tretira kao izraz funkcionisanja organizovanog sistema zlostavljanja, u kojem bi krivičnu odgovornost zbog zlostavljanja zatvorenika trebalo da snose ne samo neposredni izvršioci nego i nadređena im lica.

⁶¹ „Neko je kriv za ukidanje presude“, Vijesti, 20. decembar 2011.

⁶² „Prejak ton tužioca“, Vijesti, 21. decembar 2011..

2. Ograničavanje od strane Tužilaštva, Višeg suda, i Apelacionog suda, mogućeg oblika odgovornosti prvooptuženog Mladena Govedarice i Zlatka Tarlea na neposredno izvršenje i naređivanje.
3. Dosuđene niske kazne usled pogrešne primjene odredbi o olakšavajućim i otežavajućim okolnostima.

Predmet „Bukovica“

Bukovica je planinsko područje koje se nalazi na sjeveru Crne Gore u opštini Pljevlja, uz granicu sa Bosnom i Hercegovinom i obuhvata 37 sela, koja su do 1993. godine bila naseljena pretežno muslimanskim stanovništvom. Za vreme oružanog sukoba u BiH, na teritoriji Bukovice je boravio veliki broj rezervista Vojske Jugoslavije, pripadnika paravojnih formacija i policije Crne Gore. Uz izgovor da traže nelegalno oružje, oni su vršili mučenje, pretrese, pljačke, maltretirali i zlostavljali bukovičke Bošnjake. Prema podacima Udruženja prognanih Bukovčana u periodu 1992–1995. godine u tom kraju ubijeno je šest osoba, dvije su izvršile samoubistvo od posledica torture, 11 je oteto, a 70-tak podvrgnuto fizičkoj torturi. Zapaljeno je najmanje osam kuća, džamija u selu Planjsko, dok je 90 porodica, sa oko 270 članova, protjerano i uglavnom sva domaćinstva opljačkana. Međutim, do sada je procesuiran i kažnjen samo jedan slučaj ubistva, a ostala za koja Udruženje tvrdi da su se dogodila nisu pomenuta u optužnici.⁶³

Preko graničnog područja opštine Pljevlja, snage Vojske Jugoslavije su najmanje u periodu jun 1992 – februar 1994. dostavljale municiju i gorivo za Vojsku Republike Srpske uz znanje i/ili odobrenje Vrhovnog savjeta odbrane Savezne Republike Jugoslavije (SRJ), vrhovne komande čiji su članovi bili: predsjednici SRJ, Srbije i Crne Gore.⁶⁴

Svjedočanstva o progonu muslimanskog stanovništva Bukovice Fond za humanitarno pravo iz Beograda dokumentovao je i objavio 2003. godine.⁶⁵

Zahtjev za pokretanje istrage povodom krivičnih djela počinjenih u Bukovici, Viši državni tužilac podnio je tek 11. decembra 2007. godine Višem sudu u Bijelom Polju. Istraga je odmah nakon otvaranja proglašena službenom tajnom.⁶⁶ Istragom je obuhvaćeno sedam lica bivših pripadnika rezervnog sastava policije i rezervnog sastava Vojske Jugoslavije. Osumnjičenima je stavljeno na teret da su izvršili krivično djelo

⁶³ „Golubović: postupak je vrsta trgovine“, *Vijesti*, 26.4.2010. „Ruganje javnosti“, *Monitor*, 30.4.2010.

⁶⁴ O tome vidjeti zapisnike (stenografske bilješke) sa sjednice 5. sjednice VSO od 7.08.1992. i 18. sjednice VSO od 07.02.1994. (na adresi: http://www.sense-agency.com/naslovna/tribunal_%28mksj%29.58.html).

⁶⁵ Bukovica, priredila Biljana Mitrović, Fond za humanitarno pravo, Beograd, 2003: <http://www.hlc-rdc.org/uploads/editor/Bukovica-srpski.pdf>

⁶⁶ Nansen dialogue centre, Watchdog, Izvještaj IV, 25. novembar 2008.

Zločin protiv čovječnosti (čl. 427 KZ u vezi sa čl. 7, st. 2 EKPS).⁶⁷

U istrazi je ispitano više od 40 lica, koji su izjave dali u svojstvu svjedoka ili oštećenih.⁶⁸ Tužilac nije zahtijevao određivanje pritvora osumnjičenima dok je trajala istraga. Iako je zakonom predviđeno da poziv za svjedočenje mora biti dostavljen bar 8 dana ranije, svjedoci su pozivani dan uoči saslušanja iako većina svjedoka živi u BiH, a neki su čak i privođeni na saslušanje iako je za privođenje usled neodazivanja na poziv suda potrebna potvrda da je poziv na koji se svjedok nije odazvao prethodno uredno uručen.⁶⁹ Do zastoja u istrazi došlo je zbog teškoća u obezbjeđivanju svjedočenja lica koja žive u BiH. Saslušanje svjedoka iz BiH počelo je tek 2009. godine.⁷⁰

Istraga je konačno završena 26. marta 2010, a optužnica za Ratni zločin protiv čovječnosti podignuta 21. aprila 2010. protiv braće Radmila i Radiše Đukovića, Slobodana Cvetkovića, Milorada Brkovića i Đorđija Gogića, pripadnika rezervnog sastava Vojske Jugoslavije, odnosno Slaviše Svrkote i Radomana Šubarića pripadnika rezervnog sastava Ministarstva unutrašnjih poslova Crne Gore.⁷¹ Predstavnici Bošnjačke stranke, nevladinog sektora i udruženja žrtava ocijenili su da optužnicom nijesu obuhvaćeni nalogodavci, dok su predstavnici nekih političkih partija i novinari primjetili da je optužnica podignuta pred održavanje lokalnih izbora u jednom broju crnogorskih opština među kojima je bila i opština Pljevlja.⁷² Viši sud u Bijelom Polju je 22. aprila 2010. godine odredio pritvor optuženima.⁷³ Suđenje je počelo 28. juna 2010. godine.

Kako je Specijalni tužilac za organizovani kriminal, korupciju i ratne zločine Đurđina Ivanović obrazložila u optužnici, u kojoj čak ni prezimena pojedinih optuženih nisu pravilno navedena, oni se sumnjiče da su „vršili sistematsko zlostavljanje muslimanskog življa u Bukovici, prisiljavajući ih na taj način da napuštaju svoje domove“.⁷⁴ Optuženi se terete da su zlostavljali muslimansko življe prouzrokujući im teške patnje, ugrožavajući im zdravlje i tjelesni integritet, primjenjujući mjere zastrašivanja, stvarali psihozu za prinudno iseljavanje iz sela koja gravitiraju Bukovici, usljed čega je i došlo do iseljavanja muslimanskog stanovništva.⁷⁵

⁶⁷ „Tužilaštvo tereti sedam osoba“, *Vijesti*, 12. decembar 2008. Za pravnu kvalifikaciju djela vidi obrazloženje u uvodnom dijelu *Pravna regulativa* („Počelo suđenje za Bukovicu“, 30. jun 2010, <http://www.visisudbp.gov.me>).

⁶⁸ Podaci Fonda za humanitarno pravo iz Beograda, 23. mart 2008.

⁶⁹ Isto.

⁷⁰ Nansen dialogue centre, Watchdog, Izvještaj IV, 25. novembar 2008.

⁷¹ „Zastrašivali Muslimane da bi selili iz Bukovice“, *Vijesti*, 22. april 2010.

⁷² „Optuženi za Bukovicu u pritvoru“, *Vijesti* 23. april 2010.

⁷³ Isto.

⁷⁴ „Sumnjivi samo optuženi“, *Vijesti*, 17. april 2010.

⁷⁵ „Svi negirali krivicu“, *Dan*, 20. septembar 2010.

Na suđenju od 26. oktobra 2010. pojavio se u svojstvu svjedoka oštećeni Osman Tahirbegović koji je kao najveće krivce za ovaj zločin optužio Milovana Sokovića i Baneta Borovića, koji nisu obuhvaćeni optužnicom.⁷⁶

Posebno interesovanje je vladalo za svjedočenje direktora Uprave policije Crne Gore Veselina Veljovića, koji je u vrijeme obuhvaćeno optužnicom bio komandir Stanice milicije u Pljevljima i po nekim svjedočenjima predvodio pretraze kuća u Bukovici.⁷⁷ O tome je svjedočio i Jakub Durgut, koji u svojoj knjizi „Bukovica“ citira svjedoka koji je tvrdio da mu je Veljović prijetio kidanjem ušiju.⁷⁸ Optuženi rezervni policajac Slaviša Svrkota je na sudu kazao da je u pretresu tri kuće na području Bukovice „bilo skoro 100 njegovih kolega, koje su predvodili Veselin Veljović i Vuk Bošković“.⁷⁹

Veljović se kao svjedok pojavio na glavnom pretresu 7. decembra 2010. i izjavio da tokom ratnih dešavanja u reonu Bukovice nije počinjen ratni zločin, da je sve rađeno po pravilima službe. Kazao je da poznaje policajce Svrkotu i Šubarića i da za sve vrijeme dešavanja na tom području nije dobio nijednu primjedbu na njihov rad.⁸⁰

Završnim riječima 25. decembra 2010. okončan je glavni pretres u ovom predmetu. Zamjenik specijalnog tužioca ostao je pri navodima optužnice i zatražio da se optuženi oglase krivima i kazne po zakonu, sa čime se saglasio i punomoćnik oštećenih. Branioci optuženih su tražili da se njihovi klijenti oslobode odgovornosti, da im se odmah ukine pritvor, jer po njima nema dokaza da su izvršili krivično djelo za koje se terete. Advokati odbrane su istakli da su optuženi kao pripadnici vojske i policije postupali po pravilima službe i nema nikakvog dokaza da su maltretirali i zlostavljali pripadnike muslimanskog naroda, već da su ih štitili od paravojnih formacija, doprinoseći da se sačuva javni red i mir na tom području i tjelesni integritet građana i njihovih materijalnih dobara.⁸¹

⁷⁶ „Svrkota nije činio zlo“, *Dan*, 27. oktobar 2010; „Građane maltretirali rezervisti“, *Vijesti*, 27. oktobar 2010.

⁷⁷ Veselin Veljović je direktor Uprave policije od 2005. godine. Karijeru je počeo kao oficir JNA, a u crnogorskoj policiji je od oktobra 1992, kada je imenovan na dužnost komandira Stanice milicije u Pljevljima. Od decembra 1995. do oktobra 2005. bio je zapovjednik Specijalne antiterorističke jedinice MUP RCG (službena biografija na adresi: <http://www.upravapolicije.com/navigacija.php?IDSP=43>).

⁷⁸ „Durgut: Držao sam oružje iz straha“, *Vijesti*, 22. septembar 2010. „Žrtve ne krive optužene“, *Dan*, 22. septembar 2010.

⁷⁹ „Negirali da se u Bukovici desio zločin“, *Dan*, 29. jun 2010. Vuk Bošković bio je krajem 1990-ih pomoćnik ministra Unutrašnjih poslova Vlade Crne Gore za Službu javne bezbjednosti a 2002–2011. savjetnik Predsjednika Crne Gore za nacionalnu bezbjednost. Razriješen je početkom 2011. „zbog prelaska na novu dužnost“ („Razriješen Vuk Bošković“, *Dan*, 11. januar 2011).

⁸⁰ „Veljović: U Bukovici nije počinjen zločin“, *Dan*, 8. decembar 2010; „U Bijelom Polju u Višem sudu saslušan je direktor crnogorske policije Veselin Veljović“, *Vijesti*, 07. decembar 2010.

⁸¹ „Presuda 31. decembra“, *Vijesti*, 26. decembar 2010; „Presuda u petak“, *Dan*, 26. decembar 2010.

Viši sud u Bijelom Polju donio je oslobađajuću presudu zbog nedostatka dokaza, i ukinuo pritvor optuženima 31. decembra 2010. godine.⁸² Sudija Đešević, predsjednik vijeća, objasnio je da na osnovu izvedenih dokaza, predloženih optužnicom i saslušanjem oštećenih i drugih svjedoka, nema dokaza koji bi potkrijepili tezu da su okrivljeni svojim radnjama izvršili Zločin protiv čovječnosti.⁸³ U obrazloženju presude je rečeno da i oštećeni u svojim iskazima nisu podržali navode optužnice, dok su neki svjedočili i različito od iskaza datih u istrazi.⁸⁴

Predsjednik Udruženja prognanih Bukovičana, Jakub Durgut, povodom oslobađajuće presude izjavio je da presuda za Bukovicu znači „državno, institucionalno zataškavanje zločina“, da njegovo svjedočenje nije uvaženo, jer nije nabavio papir od onoga ko ga je tukao da ga je tukao.⁸⁵ Međutim, on je istakao i da je presuda bla očekivana jer je proces počeo poslije 18 godina „kad većina svjedoka nije među živima“, kao i da optuženi „nisu mogli biti odgovorni za ukupna dešavanja na području Bukovice, već moguće za pojedinačne slučajeve“. ⁸⁶ Predstavnik NVO „Behar“ iz Pljevalja, Rifat Vesković, presudu je nazvao sramnom, tvrdeći da su hapšenja optuženih bila u funkciji predizbornih kalkulacija, da je sud bazirao svoju presudu na izjavi koju je dao tadašnji komandir policije u Pljevljima, Veselin Veljović, a da je objavljivanje presude nekoliko sati prije novogodišnjih praznika bilo sračunato kako bi se izbjegla medijska pažnja.⁸⁷ Boris Raonić, programski direktor Inicijative mladih za ljudska prava i jedan od autora dokumentarnog filma o Bukovici, rekao je da su i istraga i optužnica urađeni veoma traljavo, da nisu obuhvatili komandnu liniju odgovornosti, a da suđenje nije bilo problematično.⁸⁸

Prvostepena presuda je ukinuta u junu 2011. iz proceduralnih razloga i predmet vraćen na ponovno suđenje. U ukidnom rješenju Apelacioni sud CG ističe da je sudeće vijeće prvostepenog suda bilo nepravilno sastavljeno, s obzirom da su u donošenju prvostepene odluke učestvovali sudije porotnici, uprkos tome što novi Zakonik o krivičnom postupku, koji se isključivo primjenjuje na krivično djelo koje se optuženim stavlja na teret, predviđa da u konkretnom slučaju treba da sudi vijeće sastavljeno od trojice sudija profesionalaca.⁸⁹

⁸² Presuda do 12. decembar 2011. nije bila objavljena na internet stranici Višeg suda u Bijelom Polju.

⁸³ „Za Bukovicu nema dokaza“, *Vijesti*, 3.01.2011; „Sloboda za sve“, *Dan*, 3. januar 2011.

⁸⁴ „Svrkota nije činio zlo“, *Dan*, 29. oktobar 2010; „Samo sudu nepoznato što svi godinama znaju“, *Vijesti*, 4. januar 2011; „Za Bukovicu nema dokaza“, *Vijesti*, 3. januar 2011, „Dželati oslobođeni – žrtve Bošnjaci poniženi“, Bošnjaci net: <http://www.bosnjaci.net/prilog.php?pid=40119>.

⁸⁵ „Sjeme novog zločina“, *Monitor*, 14. januar 2011.

⁸⁶ „Sudu nepoznato što svi godinama znaju“, *Vijesti*, 4. januar 2011.

⁸⁷ „Kolateralna šteta“, *Vijesti*, 03. januar 2011.

⁸⁸ „Jakub Durgut: Presuda za Bukovicu nije iznenađenje“, www.portalanalitika.me, 11. januar 2011.

⁸⁹ Saopštenje Višeg suda u Podgorici dostupno na linku: <http://sudovi.me/vsbg/saopstenja-za-javnost/ukinuta-presuda-u-krivicnom-predmetu-bukovica-228>.

Glavni pretres je održan 28. septembra 2011, a donošenje presude je najavljeno za 3. oktobar 2011.⁹⁰ Vijeće Višeg suda u Bijelom Polju, 3. oktobra 2011 je objavilo presudu kojom je optužene oslobodilo od optužbe da su izvršili krivično djelo zločin protiv čovječnosti.⁹¹ U presudi se navodi da dokazi izvedeni tokom glavnog pretresa nijesu bili dovoljni da bi potvrdili navode optužnice Specijalnog državnog tužioca za suzbijanje ratnih zločina, pa suoptuženi oslobođeni od optužbe da su: „... izvršili krivično djelo zločin protiv čovječnosti iz čl.427. Kz u vezi čl.7.st.2. Evropske konvencije o ljudskim pravima.“ U presudi je navedeno i da je „...pri podnesenoj optužnici je sve do kraja krivičnog postupka u svemu ostao i zamjenik Specijalnog tužioca Milosav Veličković, koji je u završnoj riječi istakao da je u toku dokaznog postupka, na nesumnjiv način utvrđeno da su optuženi izvršili krivično djelo zločin protiv čovječnosti iz čl.427 Kz u vezi čl.7.st.2. Evropske konvencije o ljudskim pravima...“.⁹² Navodi iz optužnice, odnosno presude se čine čudnim, imajući u vidu da je tadašnja državna zajednica Srbija i Crna Gora ratifikovala Evropsku konvenciju za zaštitu ljudskih pravima i osnovnih sloboda u decembru 2003.⁹³, a da su se događaju koji su obuhvaćeni optužnicom dogodili u periodu od 1992 do 1995 godine.

Apelacioni sud je potvrdio oslobađajuću presudu, čime je predmet pravosnažno okončan.⁹⁴

Povodom oslobađajuće presude, advokat i predsjednik crnogorskog Komiteta pravnika za ljudska prava Velija Murić izjavio je da „je izostala kvalitetna optužnica, jer u ovom slučaju optužba nije postavljena kvalitetno. Nijesu optuženi najodgovorniji ljudi za posljedice koje su nastale u tom slučaju, bez svake sumnje zločinu, jer se radilo o etničkom čišćenju, a uz to niko ne odgovara. Karakteristično je da na tom području nije bilo ratnih dejstva. To područje je bilo pod kontrolom crnogorske policije i Vojske Jugoslavije. Skoro da nema odgovora na to što se dešavalo u Bukovici.“⁹⁵

Presude za naknadu štete

Prva pravosnažna presuda za naknadu štete u korist nekog stanovnika Bukovice donijeta je u septembru 2008. godine, kada je Osnovni sud u Podgorici dodijelio Mušanu Bunguru 8.133 eura kao naknadu za uništenu kuću-brvnaru. Bungur je postupak pokrenuo više od

⁹⁰ „Presuda 3. oktobra“, *Dan*, 29. septembar 2011.

⁹¹ Presuda Višeg suda u Bijelom Polju br. Ks.br. 6/11-10. dostupna u arhivi Akciji za ljudska prava.

⁹² Citati iz presude Višeg suda u Bijelom Polju br. Ks.br. 6/11-10.

⁹³ SCG je u decembru 2003. ratifikovala Evropsku konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (Evropska konvencija o ljudskim pravima) i njenih četrnaest protokola. Nakon sticanja nezavisnosti, Crne Gora je u julu 2006. uputila Savjetu Evrope izjavu o sukcesiji u odnosu na sve konvencije čija je potpisnica ili strana ugovornica bila državna zajednica Srbija i Crna Gora.

⁹⁴ Saopštenje dostupno na: <http://sudovi.me/vsbg/saopstenja-za-javnost/pravosnazna-oslobadjajuca-presuda-u-krivicnom-predmetu-bukovica-814>.

⁹⁵ „Murić: Slučaj Bukovica još jedan poraz crnogorskog pravosuđa“, portal Analitika, 4. oktobar 2011.

deceniju ranije. Država Crna Gora, kao izvršni dužnik, isplatila je Bunguru navedenu cifru sa kamatom u toku 2009. godine.⁹⁶ U martu 2010. godine Osnovni sud u Podgorici presudio je da je Crna Gora dužna da plati Šabanu Rizvanoviću raseljenom Bukovčaninu, koji godinama živi u Sarajevu i njegovoj supruzi Arifi Rizvanović po 10.000 eura zbog fizičkih i duševnih bolova koje su pretrpjeli tokom 1992. godine od pripadnika Vojske Jugoslavije u Bukovici.⁹⁷ Viši sud je prvostepenu presudu u slučaju Rizvanović ukinuo i predmet vratio na ponovno suđenje.⁹⁸ Pored Rizvanovića kojima je dosuđeno 20 000 eura zbog mučenja i pretrpljenog straha, Osnovni sud u Podgorici je u aprilu 2010. dosudio i 15 000 eura Zlatiji Stovrag, čiji je muž Himzo 1992. godine iz straha od pripadnika policije izvršio samoubistvo vješanjem.⁹⁹ Ni ova presuda nije postala pravosnažna jer je Viši sud ukinuo prvostepenu presudu i predmet vratio na ponovno suđenje. Isti slučaj je i sa predmetom Osmana Ramovića. U aprilu 2010. su Bungur Zlatija, Alema i Amela tužili Ministarstvo odbrane, unutrašnjih poslova i Upravu policije tražeći po 20.000 eura zbog pretrpljenih duševnih bolova i protivpravnog odvođenja i boravka u zarobljeništvu, i to je jedna od ukupno dvadesetak tužbi koje su podnijele žrtve ili članovi njihovih porodica.¹⁰⁰ Prvostepeni postupak u predmetima Rizvanović, Stovrag i Bungur je prekinut do okončana krivičnog suđenja u predmetu „Bukovica“¹⁰¹.

Predmet „Deportacija“

U maju i junu 1992. godine, najmanje 66 izbjeglica muslimana¹⁰² iz Bosne i Hercegovine nezakonito je uhapšeno na teritoriji Crne Gore, a zatim isporučeno pripadnicima njima neprijateljske vojske bosanskih Srba u BiH, koji su ih većinom likvidirali. Samo dvanaestoro je uspjelo da preživi izručenje u koncentracione logore. Pored muslimana, istovremeno je uhapšeno i 33 izbjeglica srpske nacionalnosti¹⁰³, koji su vraćeni u Republiku Srpsku radi mobilizacije. Za razliku od izbjeglica muslimana, deportovane srpske izbjeglice nijesu tretirane kao taoci, niti je poznato da je bilo ko od njih smrtno stradao od neposrednih posljedica deportacije.¹⁰⁴

⁹⁶ „Jakub Durgut: Presuda za Bukovicu nije iznenađenje“, www.portalanalitika.me, 11. januar 2011.

⁹⁷ „Samo sudu nepoznato što svi godinama znaju“, *Vijesti*, 4. januar 2011.

⁹⁸ Informacija dobijena od advokata porodice Rizvanović.

⁹⁹ „Čuvali su mir, nijesu prepadali“, *Dan*, 14. maj 2010.

¹⁰⁰ „Ko je komandovao?“, *Vijesti*, 09. april 2010.

¹⁰¹ Informacija dobijena od advokata porodica Rizvanović, Bungur i Stovrag.

¹⁰² Pred sudom u Crnoj Gori ukupno je tuženo po osnovu deportacije 52 osobe. Ostali deportovani do ovog broja navedeni su na spisku ministra Nikole Pejakovića u Odgovoru na poslaničko pitanje iz 1993. godine, odnosno u izjavi preživjelih, koji su pred Osnovnim sudom u Podgorici pomenuli i lica koja nisu na spisku. Novinar Šeki Radončić, istraživač ovog zločina, na osnovu svog istraživanja pominje broj od 105 izbjeglica muslimana („Kobna sloboda – deportacija bosanskih izbjeglica iz Crne Gore“, Šeki Radončić, Fond za humanitarno pravo, Beograd, 2005, str. 145).

¹⁰³ Ovaj broj osoba navodi se u Odgovoru na poslaničko pitanje ministra Nikole Pejakovića iz 1993. godine i isti broj se navodi i u optužnici.

¹⁰⁴ Tako i Šeki Radončić u knjizi „Kobna sloboda – deportacija bosanskih izbjeglica iz Crne Gore“, Fond

Najveći broj izbjeglica lišenih slobode doveden je u Centar bezbjednosti Herceg-Novi, koji je služio kao sabirni centar, odakle su organizovano 25. i 27. maja autobusima transportovani u koncentracioni logor KPD Foča,¹⁰⁵ odnosno na neutvrđenu lokaciju u istočnoj BiH (Republici Srpskoj). Svi muslimani deportovani 27. maja 1992. ubijeni su vjerovatno istog dana ili narednog i bačeni u Drinu¹⁰⁶, a posmrtni ostaci svih tih žrtava još uvijek nijesu pronađeni. Ostale muslimanske izbjeglice hapšene su u Baru, Podgorici ili u području blizu granice sa BiH takođe krajem maja 1992. godine i deportovani pojedinačno u logor u Foču ili agentima bosanskih Srba, poslije čega im se gubi svaki trag.

Od decembra 2004. godine, 196 članova porodica većine stradalih deportovanih muslimana i nekolicine onih koji su preživjeli koncentracione logore u Republici Srpskoj, vodili su 42 parnična postupka za naknadu štete protiv države Crne Gore i MUP-a. Za to vrijeme, donijeto je 27 prvostepenih presuda Osnovnog suda u Podgorici u korist žrtava, od kojih je u nekima izričito utvrđeno da je šteta nanijeta od posljedica ratnog zločina koji ne zastarijeva, pa samim tim ne zastarijeva ni zahtjev za naknadu štete nastale od posljedica zločina.¹⁰⁷ Nakon četvorogodišnjeg negiranja činjeničnog i pravnog osnova, u decembru 2008. godine, Vlada Crne Gore je donijela odluku o sudskom poravnanju i isplatila oštećenima ukupnu odštetu od 4,13 miliona eura i to po: 30.000 eura djeci stradalih, 25.000 eura roditeljima i suprugama i 10.000 braći i sestrama, te 8.000 eura za mjesec dana zatočeništva onima koji su preživjeli koncentracione logore.¹⁰⁸

Državno tužilaštvo

Iako su i državni organi i javnost od početka bili upoznati sa ovom policijskom akcijom koja je 1992. sprovedena „uz saglasnost nadležnog tužilaštva“,¹⁰⁹ državno tužilaštvo nije iniciralo krivičnu istragu sve do 19. oktobra 2005. godine, kada je podniet

za humanitarno pravo, Beograd, 2005, str. 145.

¹⁰⁵ Ovu činjenicu, pored Osnovnog suda u Podgorici, pravosnažno je utvrdio i Haški tribunal u presudi u predmetu br. IT-97-25-T, Tužilac protiv Milorada Krnojelca.

¹⁰⁶ Zaključak poslije obdukcije tijela onih koji su pronađeni u junu 1992. i zakopani na groblju u Sremskoj Mitrovici, gdje je tijela nanijela rijeka Sava (vidjeti „Kobna Sloboda“, op. cit, str. 92).

¹⁰⁷ Naknadno su još 54 tužioca podnijela 10 tužbi. Pet presuda je pravosnažno, u tri predmeta je donijeta prvostepena presuda dok su dva postupka još u toku. Ukupan iznos prema pravosnažnim presudama je 435.000 €, i nije bilo odstupanja od odluke o sudskom poravnanju u odnosu na visinu dosuđene odštete za roditelje i supruge, dok je djeci stradalih u jednom slučaju dosuđeno po 30.000,00 €, a u ostala dva predmeta po 25.000,00 €. Za braću i sestre su uglavnom odbijeni tužbeni zahtjevi zbog nepostojanja zajednice života (izvor: pravni zastupnici tužilaca, Advokatska kancelarija Prelević).

¹⁰⁸ Detaljnije vidjeti u saopštenju advokatske kancelarije koja je zastupala žrtve na: http://www.prelevic.com/Documents/Saopstenje_za_javnost_deportacija_251208.pdf.

¹⁰⁹ Odgovor na poslaničko pitanje, kabinet Ministra unutrašnjih poslova RCG Nikole Pejakovića, br. 278/2 od 8.4.1993. Skenirani dokument dostupan na: <http://www.prelevic.com/Documents/Odgovor%20na%20poslanicko%20pitanje.doc>

Zahtjev za sprovođenje istrage protiv petorice bivših službenika MUP nižeg ranga zbog izvršenja Ratnog zločina protiv civilnog stanovništva. Javnost je saznala za ovaj Zahtjev tako što ga je državni tužilac u parnici istakao kao argument u prilog svog zahtjeva za prekid postupka koji su pokrenule porodice žrtava deportacije za naknadu štete protiv države.¹¹⁰

Iako državni tužioci u Crnoj Gori uz zahtjev za sprovođenje istrage uobičajeno za okrivljene zahtijevaju određivanje pritvora zbog mogućeg uticaja na svjedoke i dokaze ili opasnosti od bjekstva i za mnogo manje ozbiljna djela, u ovom slučaju tužilac je predložio određivanje pritvora tek pošto je istraga završena, uz optužnicu, i to samo zbog težine djela i visine zapriječene kazne.

U istrazi, koja je otvorena tek u februaru 2006. godine i u kojoj u prvih šest mjeseci nije preduzeta nijedna radnja, kasnije je saslušano više desetina svjedoka. Istraga je prvobitno okončana 26. juna 2008, a zatim nastavljena 3. novembra 2008, proširenjem spiska osumnjičenih na još trojicu: bivšeg šefa Službe državne bezbjednosti Boška Bojovića; bivšeg zamjenika šefa Službe državne bezbjednosti Radoja Radunovića i funkcionera ulcinjskog Centra bezbjednosti Sretena Glendžu.

U istrazi su svjedočili Momir Bulatović, bivši predsjednik Predsjedništva Republike Crne Gore, Milo Đukanović, predsjednik crnogorske Vlade i Svetozar Marović, koji je u vrijeme deportacije bio član Predsjedništva Crne Gore.¹¹¹ U istrazi, u Beogradu, iskaz je dao i Nikola Pejaković, koji je u vrijeme deportacije bio zamjenik ministra unutrašnjih poslova, pok. Pavla Bulatovića, a potom i sam ministar. Svi su rekli da u vrijeme hapšenja izbjeglica nijesu znali za tu državnu akciju.

Vrhovno državno tužilaštvo Crne Gore, Odjeljenje za suzbijanje organizovanog kriminala, korupcije, terorizma i ratnih zločina, zamjenica Specijalnog tužioca Lidija Vukčević, predala je u januaru 2009. godine Višem sudu u Podgorici optužnicu¹¹² sa predlogom za određivanje pritvora protiv devetorice bivših i sadašnjih pripadnika MUP-a: Bojović Boška – pomoćnika ministra Unutrašnjih poslova RCG za Službu državne bezbjednosti (SDB); Marković Milisava – pomoćnika ministra Unutrašnjih poslova RCG za Službu javne bezbjednosti; Radunović Radoja, načelnika Sektora za poslove SDB-a u Herceg-Novom; Bakrač Duška – operativnog radnika Sektora za poslove SDB-a u Herceg Novom; Stojović Božidara – rukovodioca Sektora za poslove SDB-a u Ulcinju; Ivanović Milorada – načelnika Centra bezbjednosti Herceg Novi; Šljivančanin Milorada – komandira Stanice milicije u Herceg Novom; Bujić Branka – načelnika Centra

¹¹⁰ U to vrijeme, državno tužilaštvo je zastupalo državu u svim imovinskopравnim postupcima. Tako je u očiglednom sukobu interesa, u jednom postupku isti organ branio državu od žrtava, dok je u drugom postupku, krivičnom, trebalo da istjeruje pravdu (za žrtve) i insistira na odgovornosti (svih) državnih službenika i zvaničnika za ovaj zločin. Kasnije je Savjet Evrope uslovio Crnu Goru da reformiše ovakav system i obezbijedi da se državni tužioci isključivo bave gonjenjem u krivičnom postupku.

¹¹¹ Advokat jednog od optuženih, Branimir Lutovac, izjavio je da je iskaz Đukanovića i Marovića ‘monolog, jer im istražni sudija nije postavio ni jedno pitanje’, „Đukanović i Marović neće svjedočiti“, *Vijesti*, 9. februar 2011.

¹¹² KTS broj 17/08, od 19. januara 2009.

bezbjednosti Bar i Glendža Sretna – načelnika Odjeljenja bezbjednosti Ulcinj.

Oni se terete da su u maju 1992. godine u Podgorici, Herceg Novom, Baru i Ulcinju, kršeći pravila međunarodnog prava za vrijeme i u vezi oružanog sukoba na teritoriji BiH propisana IV Ženevskom konvencijom o zaštiti građanskih lica za vrijeme rata i dopunskim Protokolom II, članom 5 Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, izmijenjene u skladu sa Protokolom br. 11 (sic!),¹¹³ vršili nezakonito preseljavanje civilnog stanovništva – državljana BiH, muslimanske i srpske nacionalnosti koja su imala status izbjeglice u skladu sa Konvencijom o statusu izbjeglica i Protokolom o statusu izbjeglica. Optuženi se terete da su izvršili Ratni zločin protiv civilnog stanovništva, tako što su protivpravno lišili slobode 79 lica, državljana BiH, i predali ih radnicima SUP Sokolac, SUP i KPD Foča i SUP Srebrenica, izvršavajući naredbu ministra Unutrašnjih poslova RCG, sada pok. Pavla Bulatovića, da se postupi po zahtjevima MUP-a Republike Srpske (u to vrijeme službeni naziv je bio Srpska Republika BiH), te da se lica koja su došla sa teritorije BiH u Crnu Goru liše slobode i vrate u BiH.

U javnosti su više puta postavljena pitanja zbog čega tužilaštvo nikoga od nadređenih državnih funkcionera nije obuhvatilo optužnicom, niti je bilo ko od njih, osim Momira Bulatovića, u optužnici predložen kao svjedok. U vrijeme deportacija, predsjednik Republike Crne Gore bio je Momir Bulatović, predsjednik Vlade bio je Milo Đukanović, potpredsjednik Vlade za unutrašnju politiku, direktno nadležan za kontrolu rada MUP-a bio je Zoran Žižić, a zamjenik ministra unutrašnjih poslova pok. Pavla Bulatovića, Nikola Pejaković.

Takođe, optužnicom nije predviđen ni kao svjedok tadašnji vrhovni državni tužilac Vladimir Šušović¹¹⁴, iako se u dokumentu MUP-a iz 1993. godine navodi da je akcija hapšenja i deportacije izbjeglica izvedena „uz saglasnost nadležnog tužilaštva“.¹¹⁵ I u završnoj riječi na suđenju, uprkos ovom dokazu iz 1993, tužiteljka Vukčević je ocijenila kako nije tačna tvrdnja Momira Bulatovića da se policija za vrijeme deportacija stalno konsultovala sa Vrhovnim državnim tužiocem.¹¹⁶

Tužilaštvo je u optužnici među ostalim dokazima navelo i a) Odgovor na poslaničko

¹¹³ Ova Konvencija 1992. godine nije obavezivala SRJ, a Crnu Goru obavezuje od kraja 2003. godine, kada je ratifikovana, odnosno od 3. marta 2004, kada su ratifikacioni instrumenti predati Savjetu Evrope.

¹¹⁴ Vladimir Šušović je aktuelni član Tužilačkog savjeta, gdje predlaže izbor tužilaca i odlučuje o njihovoj disciplinskoj odgovornosti i predlogu za razriješenje, pa „kadrovska sudbina tužiteljke Vukčević (postupajuće u slučaju deportacija – prim.a.), nolens-volens, zavisi i od glasa Šušović“ („Medenica tuži, Medenica sud“, Vladimir Jovanović, *Monitor*, 25. februar 2011.

¹¹⁵ Odgovor na poslaničko pitanje, kabinet Ministra unutrašnjih poslova RCG Nikole Pejakovića, br. 278/2, od 8.4.1993. Skenirani dokument dostupan na: <http://www.prelevic.com/Documents/Odgovor%20na%20poslanicko%20pitanje.doc>;

¹¹⁶ „Za tužioca krivica nesporno dokazana“, *Pobjeda*, 23. februar 2011; „Medenica tuži, Medenica sudi“, *Monitor*, 25. februar 2011; „Država je kriva“, *Dan*, 13. novembar .2010.

pitanje ministra unutrašnjih poslova Nikole Pejakovića iz 1993. godine, u kome se navodi da su organi unutrašnjih poslova uhapsili i predali MUP-u Republike Srpske izbjeglice posebno klasifikovane prema nacionalnosti, muslimanskoj i srpskoj,¹¹⁷ kao i b) pismo Danijeli Stupar, koje je kao odgovor na njen upit predsjedniku Vlade Milu Đukanoviću potpisao takođe ministar unutrašnjih poslova Nikola Pejaković, a u kome se potvrđuje da je njen suprug Alenko Titorić deportovan iz Crne Gore u Srpsku Republiku BiH „da bi ušao u sastav grupe muslimana za razmjenu za zarobljene srpske teritorijalce“.¹¹⁸ Međutim, i pored ovog i drugih dokaza da se radilo o zloupotrebi civila – izbjeglica u svojstvu talaca, u cilju pomoći ratnim naporima njima neprijateljske zaraćene strane, u optužnici je bez osnova kao radnja izvršenja navedeno samo „nezakonito preseljenje“. Takođe, na osnovu činjeničnog opisa i dokaza na kojima se zasniva i sama optužnica, kao i ostalih dokaza izvedenih na suđenju, očigledno je da su izbjeglice bile i „protivzakonito zatvarane“, a da je jedan dio izbjeglica Muslimana „protivzakonito odveden u koncentracioni logor“ što su sve radnje izvršenja ovog ratnog zločina. Međutim, kako sud nije vezan pravnom kvalifikacijom, već činjeničnim opisom djela,¹¹⁹ ovaj propust specijalnog tužioca nije morao da spriječi sud da sam sve to pravilno kvalifikuje.

Pred sam kraj suđenja, tužiteljka Vukčević je u optužnici izmijenila karakter sukoba u BiH – tretirala ga je kao unutrašnji, a ne međunarodni¹²⁰, i smanjila broj oštećenih, dok je pravna kvalifikacija krivičnog djela ostala ista.¹²¹ Izmjena pravne kvalifikacije sukoba u optužnici takođe nije vezivala sud da zaključi suprotno.

¹¹⁷ Odgovor na poslaničko pitanje, Kabinet Ministra unutrašnjih poslova RCG, 8. april 1993, br. 278/2, 8. april 1993, str. 2., <http://www.prelevic.com/Documents/Odgovor%20na%20poslanicko%20pitanje.doc>;

¹¹⁸ Skeniran original pisma: <http://www.prelevic.com/Documents/Pismo-D.-Stupar-Titoric.jpg>.

¹¹⁹ Čl. 369 ZKPCG: „(1) Presuda se može odnositi samo na lice koje je optuženo i samo na djelo koje je predmet optužbe sadržane u podignutoj, odnosno na glavnom pretresu izmijenjenoj optužnici. (2) Sud nije vezan za predloge tužioca u pogledu pravne ocjene djela.“

¹²⁰ Tužiteljka Vukčević u izmijenjenoj optužnici tvrdi da su kršena pravila „Međunarodnog prava za vrijeme i u vezi oružanog sukoba koji nije imao karakter međunarodnog sukoba na teritoriji Bosne i Hercegovine“ (Ks.br.3/09, <http://www.visisudpg.gov.me>). U vrijeme deportacija, SRJ (Srbija i Crna Gora) i Bosna i Hercegovina su bile dvije odvojene države. „Države članice Evropske zajednice (sadašnje EU) su priznale nezavisnost BiH 6. aprila, SAD 7. aprila (1992). Punopravna članica Ujedinjenih nacija BiH je postala 19. maja 1992. U međuvremenu, 27. aprila 1992, proglašena je od Srbije i Crne Gore nova država – Savezna Republika Jugoslavija. Savjet bezbjednosti UN Rezolucijom 752 je 15. maja 1992. od SRJ, takođe i Hrvatske, zatražio da „preduzmu brze akcije“ kako bi se „ispoštovao teritorijalni integritet BiH (...) SRJ nije ispoštovala zahtjev Savjeta bezbjednosti UN iz Rezolucije 752, pa je 30. maja donesena nova, Rezolucija 757, kojom su SRJ uvedene ekonomske, kulturne i sportske sankcije. Rezolucije Savjeta bezbjednosti su dokument iz međunarodnog prava, u kojima piše da je 1992. u BiH bilo „međunarodnog sukoba“ i da su iz crnogorske vlasti aktivno učestvovali u njemu“, „Medenica trūži, Medenica sudi“, *Monitor*, 25. februar 2011.

¹²¹ „Čeka se optužnica“, *Dan*, 1. mart 2011, „Ozbiljnost optužnice pod znakom pitanja“, *Dan*, 23. februar 2011.

Viši sud u Podgorici

Suđenje je počelo 26. novembra 2009. godine u Višem sudu u Podgorici, pred sudijom Milenkom Žižić i dvojicom porotnika.¹²²

U odsustvu se sudilo Dušku Bakraču, Bošku Bojoviću, Miloradu Ivanoviću, Milisavu Markoviću i Radoju Radunoviću, koji su bili u bjekstvu, u Srbiji. Nakon potpisivanja Sporazuma o ekstradiciji između Crne Gore i Srbije 29. oktobra 2010. godine, sud u Beogradu odredio je Miloradu Ivanoviću, Bošku Bojoviću, Radoju Radunoviću i Milisavu Mići Markoviću ekstradicioni pritvor do godinu dana, dok Duško Bakrač nije uhapšen.¹²³ Pritvor je ukinut svim optuženima po donošenju prvostepene oslobađajuće presude.

Na suđenju je svjedočio veliki broj svjedoka, među kojima i preživjeli oštećeni, rodbina stradalih i pripadnici MUP-a Crne Gore. Nikola Pejaković, tada zamjenik ministra unutrašnjih poslova, naknadno je ipak bio pozvan da svjedoči, ali se nije pojavio zbog bolesti. Posle svjedočenja Momira Bulatovića sam je zahtijevao da dođe pred sud, ali sudija više nije smatrala da je potrebno da ga sasluša. Sudija je odbila i predloge odbrane da svjedoče Milo Đukanović, Zoran Žižić i Vladimir Šušović, kao i Svetozar Marović i Milica Pejanović – Đurišić, koji su u vrijeme deportacija bili članovi Predsjedništva Crne Gore, na čijem je čelu bio Bulatović.¹²⁴

Okrivljeni su izjavili da nisu krivi,¹²⁵ da su samo izvršavali naređenja, postupajući po naredbi iz telegrama br. 14–101 od 23. maja 1992. godine, kojim je traženo da se postupi u skladu sa zahtjevom MUP-a Republike Srpske da se sva lica sa područja BiH, starosti od 18–65 godina, privedu radi preuzimanja i vraćanja u BiH. Odbrana okrivljenih je smatrala da za ovo krivično djelo treba da odgovaraju nalogodavci, a ne izvršioci.

Momir Bulatović, tadašnji predsjednik Crne Gore, zahtijevao je da Viši sud od nadležnih institucija zatraži njegovo oslobođenje od dužnosti čuvanja službene tajne kako bi mogao iznijeti ključne dokaze koji se tiču ovog postupka.¹²⁶ Obzirom da Bulatović nije precizirao o kojoj vrsti dokumentacije se radi, pa stoga nije bilo moguće utvrditi koji državni organ treba da ga oslobodi dužnosti čuvanja službene tajne, Bulatovića je

¹²² „Šljivančanin: Ne očekujem oprost“, *Pobjeda*, 27. novembar 2009.

¹²³ „Uhapšeni za deportaciju u pritvoru do godinu“, *Vijesti*, 17. decembar 2010.

¹²⁴ „Medenica tuži, Medenica sudi“, *Monitor*, 25. februar 2011.

¹²⁵ „SDB radi bez pisanog traga“, *Vijesti*, 4. decembar 2010; „Žao im je žrtava, ali tvrde da nijesu odgovorni“, *Vijesti*, 27. novembar 2009; „Šljivančanin: Ne očekujem oprost“, *Pobjeda*, 27. novembar 2009.

¹²⁶ *Vijesti*; „Momir Bulatović: Pitao sam Mila o čemu se radi“, 27. septembar 2010.; *Vijesti*; „Na potezu Skupština ili Vlada“, 28. septembar 2010.; *Dan*; „Državna tajna odložila svjedočenje“, 28. septembar 2010.

oslobodila pomenute obaveze Skupština Crne Gore,¹²⁷ ali i Vlada Crne Gore u odnosu na dokumentaciju za koju je Vlada nadležna.¹²⁸ Bulatović je svjedočio 12. novembra 2010. godine, i izjavio da deportacija nije bila izdvojena akcija, već redovno postupanje policije. Predao je sudu desetak dokumenata, među kojima i originalnu depešu kojom se naređuje da se uhapsi 161 osoba iz BiH, za koje je postojao podatak da mogu biti potencijalni teroristi.¹²⁹ On je rekao da je „izručenje izbjeglica bilo državna greška, a ne pojedinačna“ i potvrdio da su policija i vrhovni državni tužilac Šušović u to vrijeme kontaktirali „non-stop“.¹³⁰

Postupak u ovom predmetu završen je 2. marta 2011. godine završnim riječima optuženih, koji su rekli da nisu krivi i da su samo žrtve u ovom postupku.¹³¹ Optuženi su istakli i to da su hapsili po naredbi tužilaštva, a ne po sopstvenom nahodjenju.¹³²

Presuda je izrečena 29. marta 2011. godine. Sva devetorica optuženih oslobođeni su odgovornosti jer, kako je izrečeno u obrazloženju, optuženi nisu mogli da počine Ratni zločin protiv civilnog stanovništva zbog toga što sukob u BiH nije bio međunarodnog karaktera.¹³³ Povodom oslobađajuće presude uslijedile su brojne javne kritike predstavnika pojedinih političkih partija i nevladinih organizacija.¹³⁴

Presuda¹³⁵ je kontradiktorna, a njena pravna kvalifikacija konfuzna i neutemeljena u izvorima ili relevantnim tumačenjima međunarodnog prava. Primjera radi, stav na strani 72, gdje sud utvrđuje da se u BiH radilo „o oružanom sukobu između pripadnika naroda koji su živjeli na njoj teritoriji Srba, Hrvata i Muslimana, zbog čega ovaj sukob nema karakter međunarodnog oružanog sukoba,“ u suprotnosti je s onim na strani 90: „Za period posle 19. maja 1992. godine, kada su se snage SRJ povukle kao takve sa teritorije BiH, oružane snage Republike Srpske djelovale su pod opštom kontrolom i za račun SRJ, a koje činjenice su utvrđene i presudama Međunarodnog suda, iz kojih činjenica proizlazi da je i SRJ bila u oružanom sukobu sa Vladinim snagama BiH, a ovo nasuprot stavu

¹²⁷ „Momir oslobođen nepostojeće tajne“, *Dan*, 15. oktobar 2010; „Bulatović oslobođen čuvanja tajne iz Nadležnosti Skupštine“, *Dan*, 15. oktobar 2010.; „Sud da dostavi precizan zahtjev“, *Dan*, 12. oktobar 2010.

¹²⁸ „Momir može da svjedoči“, *Dan*, 05. novembar 2010.; „I Vlada oslobodila Momira čuvanja tajne“, *Vijesti*, 05. novembar 2010.

¹²⁹ „Deportacije bile državni posao i državna greška“, *Vijesti*, 13. novembar 2010; „Deportacija su bile greška države“, *Pobjeda*, 13. novembar 2010; „Država je kriva“, *Dan*, 13. novembar 2010.

¹³⁰ Isto.

¹³¹ „Optuženi tvrde da su oni nevine žrtve“, *Pobjeda*, 2. mart 2011.

¹³² „Hapšenja po naredbi tužilaštva“, *Dan*, 2. mart 2011.

¹³³ „Oslobođeni zbog nedostatka dokaza“, *Pobjeda*, 30. mart 2011, „Oslobođeni optuženi za deportaciju izbjeglica“, *Vijesti*, 30. mart 2011.

¹³⁴ „Ponovljeni zločin onih koji su zagovarali rat za mir“, *Vijesti*, 30. mart 2011.

¹³⁵ Presuda Ks.br.3/09, dostupna na internet stranici Višeg suda u Podgorici: <http://www.visisudpg.gov.me>.

odbrane.“ Naime, ako su oružane snage RS „djelovale pod opštom kontrolom i za račun SRJ, sukob u BiH je samim tim bio međunarodni, iako je sud na kraju zaključio suprotno.

Na nekoliko mjesta u presudi pogrešno je primjenjeno međunarodno pravo. Na primjer, netačno je navedeno da član 17 Dopunskog protokola uz Ženevske konvencije od 12. avgusta 1949. godine o zaštiti žrtava nemeđunarodnih oružanih sukoba (Protokol II) ne zabranjuje deportaciju van državnih granica – stav 2 tog člana upravo se odnosi na takvu situaciju.¹³⁶ Takođe, netačno se navodi da „kod izvršioca [prinudnog premještanja i deportacije] mora da postoji namjera... da se premještanje vrši na diskriminatorskim osnovama“. U stvari, u međunarodnom pravu, uključujući praksu Haškog tribunala, nema zahtjeva da dijela budu preduzeta sa diskriminatornom namerom kako bi bila kažnjiva,¹³⁷ itd. Međutim, od svega je najproblematičniji zaključak na kome je utemeljena oslobađajuća presuda – da optuženi svojim nezakonitim postupanjem, koje je utvrđeno da su izvršili, nisu učinili ratni zločin jer nisu pripadali oružanim formacijama, niti su bili u službi neke od strana u sukobu.¹³⁸ Iako je utvrđeno da su optuženi pripadnici MUP-a i DB-a nezakonito hapsili izbjeglice i izručivali ih agentima Republike Srpske da u svojstvu talaca služe za razmjenu ratnih zarobljenika, sud je našao da to ne znači da su djelovali „u službi strane u sukobu“, jer tadašnja Savezna Republika Jugoslavija, u čijem je sastavu bila Crna Gora, nije proglasila ratno stanje.¹³⁹ Na ovaj način, sudsko vijeće je pokazalo temeljno nerazumijevanje suštine međunarodnog humanitarnog prava, a to je zaštita žrtava oružanih sukoba, a ne zaštita država. Kada bi neobjavljivanje ratnog stanja moglo da zaštiti državu i njene agente od odgovornosti za zločine izvršene u ili u vezi sa ratnim sukobom, države ratno stanje nikada ne bi ni proglašavale.

Akcija za ljudska prava smatra da je nesumnjivo u ovom slučaju izvršen ratni zločin protiv civilnog stanovništva u vezi sa oružanim sukobom u BiH, a da je moguće da na

¹³⁶ Vidi stranu 92 presude: „SRJ je stvorena 27. april 1992. godine dakle oštećeni su vraćeni na teritoriju druge države te prema tome odredbe člana 17 II Dopunskog protokola, koje kršenje odredbe međunarodnog prava se optuženim stavlja na teret, ne mogu se odnositi na preseljenje preko važećih državnih granica (što je slučaj sa deportacijom) već na premještanje unutar važećih državnih granica (što je slučaj sa prisilnim premještanjem).“ Ono što se ovdje gubi iz vida je da se stav 2 člana 17 Protokola II upravo odnosi na prinudno premještanje preko državne granice (vidi komentar ove odredbe Međunarodnog komiteta.

¹³⁷ „Ništa u inače nesumnjivo teškom karakteru krivičnih djela koja spadaju u član 3 Statuta, niti u Statutu uopšte, ne navodi na zaključak da su ta krivična djela kažnjiva samo ako su počinjena sa diskriminatornom namjerom.“ Međunarodni krivični tribunal za bivšu Jugoslaviju, *Tužilac protiv Zlatka Aleksovskog*, Presuda Žalbenog veća, 24. mart 2000, para. 20.

¹³⁸ „Djelatnost optuženih, kao i sama naredba sa stanovišta Međunarodnog prava bila je nezakonita, ali s obzirom da nije dokazano da su optuženi kao pripadnici MUP-a pripadali djelu oružanih snaga SRJ niti pak da su bili u službi bilo koje od strana u sukobu i time bili aktivni učesnici u oružanom sukobu, u kom slučaju bi za njih bila obavezujuća pravila Međunarodnog prava, to samim tim njihova djelatnost ne može se posmatrati i ocjenjivati u smislu izvršenja radnji predviđenih čl. 142. KZ SRJ koju vrše kršenjem pravila Međunarodnog prava, jer za tako nešto ne postoji određeno svojstvo – pripadništvo oružanim snagama ili pripadništvo službi neke od strana u sukobu“ (strana 94 presude Ks.br. 3/09).

¹³⁹ Pritom nije ni razmatrana mogućnost da očigledna podrška crnogorskih državnih službenika vojnom naporu službenika Republike Srpske ne znači da su crnogorski službenici bili „u službi“ bosanskih Srba, kao nesumnjive stranke sukoba u BiH.

teritoriji Crne Gore bude izvršen ratni zločin protiv civila u vezi sa sukobom u BiH utvrđeno je presudom Vrhovnog suda Republike Crne Gore u slučaju ubistva porodice Klapuh koja je iz BiH izbjegla u Crnu Goru, na čijoj su teritoriji i ubijeni u julu 1992. godine.¹⁴⁰

Žalbe protiv ove presude uložili su u junu 2011. godine državni tužilac, i, posebno, oštećene Sejda Krdžalija i Hikmeta Prelo, majke Sanina Krdžalije (21) i Amera Prele (18), koji su stradali od neposrednih posljedica izručenja iz CB Herceg-Novi vojnim vlastima Republike Srpske.

Apelacioni sud je uvažio žalbe Vrhovnog državnog tužilaštva i oštećenih Sejde Krdžalije i Hikmete Prelo i ukinuo presudu, a predmet vratio na ponovno suđenje.¹⁴¹ U rješenju Apelacionog suda navedeno je da pobijana presuda sadrži bitne povrede odredaba krivičnog postupka jer su dati razlozi o odlučnim činjenicama nejasni i protivurječni sadržini izvedenih dokaza, zbog čega se pobijana presuda nije mogla ispitati.

U rješenju je navedeno i da: “postoji očigledna protivurječnost navedenih razloga u pogledu odlučne činjenice-karaktera oružanog sukoba koji se vodio na teritoriji B i H, jer prvostepeni sud u razlozima prvo zaključuje iz utvrđenih činjenica da se radilo o oružanom sukobu koji nema karakter međunarodnog oružanog sukoba, da bi potom u razlozima zaključio da su oružane snage Republike Srpske i poslije povlačenja JNA sa teritorije B i H djelovale pod opštom kontrolom i za račun SRJ, kao i da je SRJ bila u oružanom sukobu sa snagama Vlade B i H, kojim razlozima oružanom sukobu na teritoriji B i H je dat karakter međunarodnog oružanog sukoba.”

Takođe, u rješenju se navodi i da: “navedeno zaključivanje prvostepenog suda da čl.3 Ženevske konvencije je zajednički za sve konvencije i primjenljiv za oružane sukobe uopšte, dakle kako na sukobe koji imaju međunarodni tako i sukobe koji imaju nemeđunarodni karakter je nejasan i protivurječan razlozima koje prvostepeni sud odmah potom daje i koji razlozi ustvari predstavljaju dio sadržine odredbe čl.3 Konvencije, a iz kojih proizilazi da se ova odredba odnosi na oružane sukobe koji nemaju međunarodni karakter.”

Navedeno je i da u ponovnom postupku prvostepeni sud treba da izvede već izvedene dokaze kao i druge koje nađe za potrebnim i da otkloni povrede postupka ukazane ovim rješenjem.

Ponovljeno prvostepeno suđenje počelo je 6. septembra 2012. u Podgorici saslušanjem optuženih, koji su svi negirali krivicu i predstavnica šest porodica oštećenih žrtava, koje su naglasile potrebu za kažnjavanjem nalogodavaca zločina.¹⁴²

Iako je prvobitno zakazano davanje završnih riječi za 14. septembar 2012., na održanom

¹⁴⁰ Riječ je o presudi Kž. br. 141/94. Saopštenje na sajtu HRA: <http://www.hracion.org/?p=736>.

¹⁴¹ Rješenje Apelacionog suda dostupno je na sajtu suda: http://sudovi.me/odluka_prikaz.php?id=3760.

¹⁴² “Sve svalili na pokojnike, telegram se negdje zagubio”, *Vijesti*, 7. septembar 2012.

glavnom pretresu tužilac je izmijenio optužnicu. Na zahtjev odbrane, glavni pretres je odložen za 24. oktobar 2012.

Predmet „Kaluderski laz“

Kaluderski laz je selo koje se nalazi u Crnoj Gori na području rožajske opštine prema Kosovu. Za vrijeme NATO intervencije prema Saveznoj Republici Jugoslaviji, 1999. godine, do koje je došlo zbog eskalacije kršenja ljudskih prava, pravila ratovanja i ugrožavanja civila na Kosovu, na teritoriji Kaluderskog laza i okolnih sela, gdje nije bilo sukoba, pripadnici Vojske Jugoslavije ubili su 21 civila albanske nacionalnosti, koji su prešli granicu sa ratom zahvaćenog Kosova u Crnu Goru.¹⁴³ U javnosti je ovaj zločin nazvan „Kaluderski Laz“, iako je to samo jedno od sela u kojima su zločini izvršeni. Do danas su procesuirana ubistva osamnaest civila, od kojih je šestoro ubijeno u Kaluderskom laz, a ostali na drugim lokacijama. Četiri žrtve tog zločina, tužilac nije uvrstio u žrtve, prema optužnici na osnovu koje je u toku suđenje pred Višim sudom u Bijelom Polju.¹⁴⁴

Postupajući po krivičnoj prijavi Crnogorskog komiteta pravnika za zaštitu ljudskih prava (CKP), podnijetoj u junu 2005. godine, nakon osamnaest mjeseci, Viši državni tužilac iz Bijelog Polja podnio je istražnom sudiji Višeg suda u Bijelom Polju zahtjev za sprovođenje istrage protiv 12 lica zbog krivičnog djela Ratni zločin protiv civilnog stanovništva u selu Kaluderski laz i okolnim mjestima izvršen u periodu od sredine aprila do početka juna 1999. godine.¹⁴⁵

Istraga je otvorena početkom marta 2007. godine protiv aktivnog oficira Vojske Jugoslavije Predraga Strugara, iz Beograda, sa prebivalištem u Podgorici, i deseterice pripadnika rezervnog sastava Podgoričkog korpusa Vojske Jugoslavije sa područja beranske opštine.¹⁴⁶ Istraga je nepotrebno trajala predugo. Prilikom podnošenja Zahtjeva za sprovođenje istrage, bilo je očigledno da su Zahtjevom obuhvaćena četvorica za koja nije bilo osnova da se procesuiraju za tako težak zločin, pa je kasnije tužilac i odustao od krivičnog gonjenja u odnosu na njih.¹⁴⁷ Podnosilac prijave, advokat Velija Murić, predsjednik CKP i zastupnik oštećenih, nastojao je da aktivno učestvuje u istrazi nudeći i obezbjeđujući dokaze, pri čemu tvrdi da je bilo očigledno odsustvo volje za djelotvornom istragom i kod državnog tužioca i istražnog sudije. Zbog toga Murić tvrdi da tužilac optužnicom nije obuhvatio sve izvršioci zločina. Tužilac takođe nije predložio određivanje pritvora u istrazi za osumnjičene, već je pritvor, neuobičajeno, predložio tek nakon

¹⁴³ „Šta kriju vojni arhivi“, *Monitor*, 16. februar 2007; isto, informacija advokata oštećenih Velije Murića.

¹⁴⁴ Informacija advokata oštećenih, Velije Murića, predsjednika Crnogorskog komiteta pravnika za zaštitu ljudskih prava.

¹⁴⁵ „Stojanka preuzima slučajeve ratnih zločina“, *Dan*, 23. maj 2007.

¹⁴⁶ Momčila Barjaktarovića, Petra Labudovića, Aca Kneževića, Branislava Radnića, Ranka Radnića, Veselina Čukića, Veska Lončara, Zorana Kneževića, Bora Novakovića, Mira Bojovića i Radomira Đuraškovića.

¹⁴⁷ Ranka Radnića, Veselina Čukića, Veska Lončara i Zorana Kneževića.

optuženja, kada je i određen. Posledice toga su dugo držanje optuženih u pritvoru, od optuženja u avgustu 2008, bjekstvo glavnog optuženog, Predraga Strugara i praktično vođenje istrage na maratonskom pretresu (suđenju), koje nije bilo okončano ni do sredine septembra 2012.

Vrhovno državno tužilaštvo, je 1. avgusta 2008. podiglo optužnicu sa predlogom za određivanje pritvora protiv: Strugar Predraga, komandanta I bataljona III motorizovane brigade Podgoričkog korpusa II armije Vojske Jugoslavije, Barjaktarović Momčila komandira III čete I bataljona, Labudović Petra komandira I voda III čete I bataljona, Knežević Aca zamjenika komandira III čete I bataljona, te Radnić Branislava, Novaković Bora, Bojović Mira i Đurašković Radomira pripadnika rezervnog sastava III čete I bataljona zbog krivičnog djela - ratni zločin protiv civilnog. Okrivljenim je stavljeno na teret, da su dana 18. aprila 1999.godine, u Kaluđerskom Lazu, kršeći pravila međunarodnog prava, nečovječno postupali prema civilnom stanovništvu albanske nacionalnosti, a okrivljenom Strugar Predragu, da je u istom svojstvu, u vremenu od 18. aprila do 21. maja 1999.godine, na području opštine Rožaje, koja je bila u zoni njegove odgovornosti, naredio ubistva civilnog stanovništva albanske nacionalnosti, koje je došlo u Crnu Goru bježeći od sukoba sa Kosova. Istragom je utvrđeno, da je ratni zločin izvršen nad 23 civila albanske nacionalnosti, koji nijesu neposredno učestvovali u neprijateljstvima.¹⁴⁸

Optuženi Predrag Strugar, sin generala Pavla Strugara, koji je osuđen u Haškom tribunalu zbog opsade Dubrovnika, je u to vrijeme bio jedini aktivni oficir Vojske Jugoslavije.¹⁴⁹ Teritorija na kojoj su se zločini desili je komandno pokrivena u to vrijeme od strane Druge armije Vojske Jugoslavije, na čijem je čelu bio Milorad Obradović. Komandna odgovornost preko njega išla ka komandantu Podgoričkog korpusa Savu Obradoviću, sve do osumnjičenog komandanta bataljona Predraga Strugara, u čijoj je zoni djelovanja bio i Kaluđerski laz.¹⁵⁰ Milorad Obradović i Savo Obradović u istrazi se spominju jedino kao svjedoci, iako su bili nadređeni Strugaru. Do danas se nije stiglo do njihovog svjedočkog iskaza, jer Viši Sud u Bijelom Polju tvrdi da nije u mogućnosti da sazna adrese ove dvojice visokih oficira VJ zato što im je prebivalište u Republici Srbiji.¹⁵¹

Uviđaj u Kaluđerskom Lazu, kao nadležni su vršili vojni organi koji su po sopstvenom priznanju izašli na lice mjesta sa danom zakašnjenja, dok pripadnicima Ministarstva unutrašnjih poslova RCG pristup nije bio dozvoljen, po svjedočenju tadašnjeg načelnika odeljenja bezbjednosti Šemsa Dedeića¹⁵². Zahit Camić, predsjednik

¹⁴⁸ Saopštenje Vrhovnog državnog tužilaštva dostupno na linku:
<http://www.tuzilastvog.co.me/aktuelnosti/saopstenja%20za%20javnost.htm>.

¹⁵⁰ *Ibid.*

¹⁵⁰ *Ibid.*

¹⁵¹ Podaci Seada Sadikovića, novinara i autora više tekstova o ratnim zločinima u Crnoj Gori, 14. marta 2008, i Velije Murića, advokata oštećenih u maju 2011.

¹⁵² „Šta kriju vojni arhivi“, *Monitor*, 16. februar 2007.

Osnovnog suda u Rožajama, sa svojim kolegama Milosavom Zekićem i Rafetom Suljevićem, obavio je uviđaj u deset slučajeva ubistava u području rožajske opštine na granici prema Kosovu. Njegov prvi pristup mjestu zločina vojska je dozvolila tek tri dana nakon zločina u Kaluđerskom laz, kada su pokraj puta prema Gornjem Bukelju naišli na leš ubijenog Selima Keljendija iz Čuške kod Peći.

Advokat oštećenih tvrdi da je šest leševa ubijenih civila u Kaluđerskom Laz, sutra dan odnijeto u Andrijevicu (Crna Gora) radi obdukcije, a da su nakon toga vojnim vozilom odnijeti u mjesto Novo Selo kod Peći gdje su bez odjeće sahranjeni u grupnu grobnicu. Kasnije nakon prestanka rata na Kosovu i dolaska UNMIK-a, leševi su ekshumirani. Bivši vojni tužilac, Miroslav Samardžić, neposredno nakon incidenta u Kaluđerskom laz, odustao je od krivičnog gonjenja pripadnika Vojske Jugoslavije osumnjičenih da su počinili zločin protiv civila i predmet arhivirao.¹⁵³ Mada je zbog takvog postupanja postojao nesumnjiv osnov za krivično gonjenje tadašnjeg vojnog tužioca, za to nije postojalo potrebne volje ni na jednom nivou u Crnoj Gori i Srbiji.

Suđenje je počelo 19. marta 2009. godine.¹⁵⁴ Teza odbrane je da se zločin isključio ako oštećeni nijesu vidjeli optužene kada se zločin dogodio. Izvršioци zločina su na kolonu civila pucali iz rova sa ruba šume, udaljeni od žrtava više od sto metara, bili su uniformisani i slični jedan drugome, a bez mogućnosti da ih žrtve odnosno preživjeli iz kolone zapaze po detaljima važnim za njihovo prepoznavanje, a brojni zločini su se dogodili i bez svjedoka. U svemu tome zanemaruje se činjenica da je isključivo tadašnja vojska na tom terenu kontrolisala sva događanja, i da je jedino ona mogla izvršiti te zločine.

Vanpretresno vijeće Višeg suda u Bijelom Polju, 1. avgusta 2011. ukinulo je pritvor optuženim Barjaktaroviću, Labudoviću, Novakoviću, Bojoviću i Đuraškoviću, jer prvostepena presuda nije donijeta u roku od tri godine od određivanja pritvora.¹⁵⁵

U dosadašnjem toku postupka ispitano je oko 108 svjedoka i održano preko 75 pretresa, a dužina trajanja postupka se objašnjava činjenicom da optužnica devet mjeseci nije mogla biti uručena optuženom Predragu Strugaru, kao i to što se mjesecima čekalo na dokumenata iz Vojnog arhiva iz Beograda, kojem su pet puta upućivane zamolnice.¹⁵⁶ Ipak, advokat oštećenih Velija Murić, dužinu trajanja postupka, pored dostavljanja dokaza iz Srbije, objašnjava i time što je saslušavan veliki broj svjedoka sa Kosova kao i

¹⁵³ *Ibid.*

¹⁵⁴ „Strugaru poziv upućen u Srbiju“, *Vijesti*, 03. februar 2009; „Strugaru poziv upućen u Srbiju“, *Vijesti*, 4. februar 2009.

¹⁵⁵ Saopštenje Višeg suda dostupno na:
<http://www.visisudbp.gov.me/Aktuelnosti/Saop%C5%A1tenjazajavnost/tabid/59/Default.aspx>.

¹⁵⁶ „Premijer presudio prije suda“, *Dan*, 23. jul 2011.

time što sama istraga nije kvalitetno i sveobuhvatno sprovedena.¹⁵⁷ Nastavak glavnog pretresa zakazanog za 25. novembar 2011. odložen je za 26. decembar 2011. kako bi se obezbijedilo dodatno vrijeme za izvođenje određenih dokaza pribavljenih u Srbiji.¹⁵⁸ Čitanjem pisanih dokaza 26. decembra 2011. nastavljen je glavni pretres, na koji nije došao svjedok major VJ Slavoljub Stojanović bivši komandant 3. lake pješadijske brigade podgoričkog korpusa.¹⁵⁹ Nastavak glavnog pretresa zakazan za kraj juna 2012. odložen je zbog bolesti jednog od branioca.¹⁶⁰ Optuženi Predrag Strugar ekstradiran je iz Srbije krajem jula 2012.¹⁶¹ Nastavak glavnog pretresa se očekuje do kraja septembra 2012.

Parnični postupci za naknadu štete

Do danas su familije žrtava protiv Crne Gore podnijele 12 tužbi za naknadu neimovinske štete Osnovnom sudu u Podgorici. U tužbama je Vojska označena kao izvršilac zločina, a MUP RCG kao državna institucija koja je bila odgovorna za zaštitu ljudi i imovine. U decembru 2009. godine donijeta je prva prvostepena presuda na osnovu koje je Crna Gora obavezana da Hadži Ahmetiju iz Novog Sela kod Peći isplati 15 hiljada eura (od traženih 45.000) na ime duševnih bolova, kao žrtvi ratnog zločina izvršenog u aprilu 1999. godine, u blizini Rožaja.¹⁶² Ova prvostepena presuda je kasnije ukinuta, i u ponovnom prvostepenom postupku Hadži Ahmetiju dosuđen je iznos od 12.000 eura. U ovom slučaju, pravosnažna presuda je izvršena i isplaćen mu je iznos od 12.000,00 €, sa troškovima postupka.¹⁶³ Postupci po ostalim tužbama su prekinuti do okončanja krivičnog postupka u predmetu Kaluđerski laz.¹⁶⁴

Poseban slučaj u vezi intervencije NATO 1999. – Murino

Prilikom NATO bombardovanja Savezne Republike Jugoslavije, 30. aprila 1999, bombardovano je i Murino, varošica blizu Plava, na sjeveroistoku Crne Gore. Tom prilikom je poginulo šestoro civila, od kojih su troje bili djeca, a bilo je i osmoro ranjenih.¹⁶⁵

¹⁵⁷ "Sudjenje za Kaluđerski laz predugo traje", Radio Slobodna Evropa, 26. jul 2011., informacija dostupna na: http://www.slobodnaevropa.org/content/sudjenje_za_kaludjerski_laz_predugo_traje/24277322.html.

¹⁵⁸ "Čekaju dokaze iz Srbije", *Dan*, 26. novembar 2011.

¹⁵⁹ "Major nije došao", *Vijesti*, 27. decembar 2011.

¹⁶⁰ "Razbolio se advokat", *Dan*, 27. jun 2012.

¹⁶¹ "Strugar izručen Crnoj Gori", *Vijesti*, 26. jul 2012.

¹⁶² „Ahmetiju 15 hiljada eura za duševne bolove“, *Vijesti*, 07. decembar 2009.

¹⁶³ Advokat Murić nas je informisao da je odlučujući po reviziji Zaštitnika imovinskopravnih interesa Crne Gore, Vrhovni sud je ukinuo i prvostepenu i drugostepenu presudu.

¹⁶⁴ Po ugledu na pravni stav koji je građansko odjeljenje Vrhovnog suda Crne Gore zauzelo na sjednici od 25.11.2011. godine, i prema kojem su prekinuti postupci za nadoknadu štete u predmetu "Morinj" do okončanja krivičnog postupka u istom predmetu.

¹⁶⁵ Informacija portala In4S: <http://in4s.net/stari/crna-gora/58-cg/6510-in4s-poeo-kampanju-ne-u-nato>.

U Osnovnom sudu u Podgorici, 8. maja 2009, počelo je suđenje na osnovu četiri tužbe za naknadu nematerijalne štete zbog duševnih bolova porodica iz Murina čiji su članovi poginuli prilikom bombardovanja.¹⁶⁶ Naknadno je podnijeta još jedna tužba.¹⁶⁷ Prema prvoj prvostepenoj presudi, iz septembra 2010, Crna Gora je obavezana da plati 69.000 eura odštete kao i troškove suđenja porodici poginulog M. K.¹⁶⁸ Prema drugoj prvostepenoj presudi iz novembra 2010, Crna Gora je obavezana da porodici Vuletić isplati 82.000 eura.¹⁶⁹ Obje presude su ukinute presudama Višeg suda i u toku su ponovno suđenja u ovim predmetima. Jedna tužba je odbijena usled nedostatka dokaza prvostepenom presudom.¹⁷⁰ U toku su još dva suđenja po tužbama za naknadu nematerijalne štete.

¹⁶⁶ „Porodice poginulih u NATO napadu tuže Crnu Goru“, Radio Slobodna Evropa, 5. maj 2009.: <http://www.slobodnaevropa.org/content/article/1622034.html>.

¹⁶⁷ Informacija advokata tužilaca, Velije Murića, maj 2011.

¹⁶⁸ „Crna Gora mora obešteti porodice žrtava NATO udara“, Radio Slobodna Evropa, 16. septembar 2010: <http://www.slobodnaevropa.org/content/article/2159720.html>.

¹⁶⁹ „Porodici iz Murina 82 hiljade“, *Dan*, 25. novembar 2010.

¹⁷⁰ Informacija advokata tužilaca, Velije Murića, maj 2011.